

BAB DUA: BIOGRAFI SA'ID HAWWĀ(1935-1989)

2.1 Biodata Tokoh

2.1.1 Tempat Kelahiran

Ḥamāh merupakan sebuah bandar yang terletak di antara Damsyik dan Ḥalab serta ke bahagian utara bandar Ḥimṣ. Di pinggir bandar tersebut terdapat sebuah sungai yang terkenal dengan *Nahr al-'Āṣī*. Bandar Ḥamāh dikelilingi banjaran gunung di sebelah timur, utara dan selatan, manakala di tengah-tengahnya pula terdapat sebuah kubu bersejarah.¹

Kajian sejarah tidak dapat mengenal pasti orang pertama yang membuka Ḥamāh. Namun begitu kajian menunjukkan bahawa *al-'Amāliqah* satu golongan Arab purba yang berasal dari selatan Ḥijāz pernah memerintah Ḥamāh. Beberapa orang pengkaji arkeologi Denmark yang diketuai oleh Dr.Herald Ancholt telah menemui kesan-kesan sejarah yang dikatakan telah wujud semenjak zaman batu baru iaitu kira-kira 5000 tahun S.M.²

Ḥamāh dibuka oleh Abū 'Ubaydah al-Jarrāḥ r.a³ pada tahun 17H bersamaan tahun 638 Masihi secara aman tanpa pertumpahan darah. Sejak itu

---

¹ "Ḥamāh fī al-Tārīkh: 'Adad khāṣ 'an Ḥamāh", *al-Nadhīr*, bil.66, Khamis 15 Mac 1984, hal.20, 'Abd al-Ḥamīd Tuhmāz,(1995), *al-'Allāmah al-Mujāhid al-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid*, c.3, Damsyik: Dār al-Qalam, hal.9.

² "Jarīmah al-Qarn fī Dhikrā Ma'sah Ḥamāh al-Sādisah 'Asyrah", *al-Fidā'*, bil. 03, Februari 1998, hal.25.

³ Beliau ialah 'Āmir bin 'Abd Allāh bin al-Jarrāḥ bin Hilāl bin Uhayb. Beliau digelar sebagai *Amīn al-Ummah* dan salah seorang dari sepuluh sahabat nabi yang mendapat jaminan syurga. Beliau salah seorang sahabat yang awal memeluk Islam. Beliau meninggal dunia akibat *ṭā'ūn 'Amwās* tahun ke-18H ketika berusia 58 tahun. [Sila lihat: (1)Aḥmad bin 'Alī bin Ḥajar al-'Asqalānī

Islam terus bersinar di bumi Ḥamāh. Ḥamāh mencapai kegemilangannya pada zaman pemerintahan Khalīfah al-Ayyūbī.⁴ Tentera Ḥamāh terkenal dengan keberanian dan kekuatan sehingga al-Malik al-Kāmil pernah mengatakan kepada mereka:

النَّصْرُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِيكُمُ يَا أَهْلَ حَمَا

“Kemenangan bergantung pada ubun-ubun kamu wahai penduduk Ḥamāh”

Pada zaman ini juga, Ḥamāh telah dibina semula oleh Nūr al-Dīn al-Zinkī selepas ianya runtuh akibat gempa bumi yang berlaku pada tahun 1157. Kemuncak kegemilangan Ḥamāh ialah pada tahun 1310 ketika ia diperintah oleh *al-Sultān al-Nāṣir*, sejarawan yang terkenal dengan panggilan *Abū al-Fidā*⁵. Sehingga sekarang Ḥamāh masyhur dengan panggilan *Madīnah Abū al-Fidā*⁵.

Ḥamāh terus berada di bawah pemerintahan Islam sehinggalah peristiwa kejatuhan empayar ‘Uthmāniyyah pada tahun 1924. Ḥamāh telah di jajah oleh Perancis. Sepanjang tempoh penjajahan, penduduk Ḥamāh telah menunjukkan keberanian mereka menentang Perancis. Sejarah telah mengukir tokoh-tokoh pejuang yang gagah mempertahankan kedaulatan Ḥamāh. Syahīd al-‘Āṣ yang

(1995), *al-Iṣābah fī Tamyīz al-Ṣaḥābah*, j.7, Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah, hal.225, (2)al-Imām al-Hāfiẓ Abū Nu‘aym Aḥmad bin ‘Abd Allāh al-Aṣḥānī(1997)*Ḥuliyah al-Awliyā’*, j.1, Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah, hal.145-147, (3)Jamāl al-Dīn Abī al-Ḥajjāj Yūsuf al-Mizzī (1998), *Tahdhīb al-Kamāl fī Asmā’ al-Rijāl*, j.4, Beirut: Muassasah al-Risālah, hal.33-34.]

⁴ Beliau ialah Abū al-Muẓaffar Yūsuf bin Ayyūb terkenal dengan Salāh al-Dīn al-Ayyūbī. Sumbangannya terserlah dalam penentangan terhadap tentera Salib(575- 589H). Beliau telah membebaskan semula al-Quds yang dikuasai oleh kristian. [Sila lihat: (1)‘Abd al-Ḥayy bin al-‘Imād al-Ḥanbalī(1.1), *Syadharāt al-Dhahab fī Akhbār Man Zadhāb*, j.4, Kaherah: Maṭba‘ah al-Ṣidq, hal.298, (2)Khayr al-Dīn al-Ziraklī (1984), *al-Flām*, j.9, Dār al-‘Ilm li al-Malāyīn, hal.291, (3)‘Abd-Allāh Nāsiḥ ‘Utlwān(1998), *Ṣalāḥuddīn al-Ayyūbī*, c.11, Kaherah: Dār al-Salām, (4)Sa‘īd Ḥawwā(1.1), *Baṭal Ḥurūb al-Ṣalibiyyah fī al-Masyriq wa al-Maghrib: Yūsuf bin Tāsiyiqn wa Ṣalāh al-Dīn al-Ayyūbī*, Ḥamāh: Dār al-Andalus.]

⁵ ‘Abd al-Ḥamid Ṭuhmāz(1995), *op.cit.*, hal.9, “Jarimah al-Qarn fī Dhikrā Ma’sah Ḥamāh al-Sādisah ‘Asyrah”, *al-Fidā*, bil.03, Februari 1998, hal.26.

merupakan pejuang Revolusi 1935-1936. Beliau terkorban dalam peperangan *Jabal al-Nūr* di Nablus pada tahun 1936. Begitu juga, terdapat sejumlah pejuang Ḥamāh yang turut terkorban dalam peperangan mempertahankan kesucian Palestin pada tahun 1948. Tuntasnya Ḥamāh telah banyak melahirkan tokoh-tokoh dalam pelbagai bidang sama ada tokoh ilmuan mahupun pejuang-pejuang yang menegakkan kalimah Allah.⁶ Di sinilah juga lahirnya tokoh Sa'īd Ḥawwā. Beliau dilahirkan pada 27 September 1935, di perkampungan *Ḥayy al-'Alīlīyyat* yang terletak bersebelahan bandar Ḥamāh⁷.

2.1.2 Nasab dan *Kunyah*⁸

Sa'īd Ḥawwā merupakan anak sulung kepada Muḥammad Dīb Ḥawwā Ibunya bernama 'Arabīyyah al-Ṭaysy. Terdapat pelbagai riwayat yang menyebut tentang keturunan Muḥammad Dīb. Ada yang mengatakan bapanya datang daripada kabilah *Na'im* yang dipercayai mempunyai susur galur keturunan nabi s.a.w.⁹ Namun begitu, menurut Sa'īd Ḥawwā, beliau tidak berkesempatan untuk

⁶ "Ḥamāh fī al-Tārikh: 'Adad Khāṣ 'an Ḥamāh", *al-Nadhīr*, bil.66, Khamis 15 Mac 1984, hal.29, Jarimah al-Qarn fī Dhikrā Ma'sah Ḥamāh al-Sādisah 'Asyrah, *al-Fidā*, bil.3, Februari 1998, hal.27-29.

⁷ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.9, Aḥmad 'Abd al-'Azīz Abū 'Āmir(1989), "Waqfah Ma'a Mudhakkarat Sa'īd Ḥawwā", *al-Nadhīr*, bil.113, Jun 1989, hal.36, "Sadā wafah al-Syaikh Sa'īd fī al-Ṣuḥuf wa al-Majallāt al-'Arabīyyah wa al-Islāmiyyah", *al-Nadhīr*, bil.113, Jun 1989, hal.36, hal.45, Itzhak Weismann(1993), *op.cit.*, hal.603, Sa'dī Aḥmad Zāydān(1993), *op.cit.*, hal.21, Muḥammad Ḥawwā(t.t), al-Bitāqah Syakhshiyyah [Sila lihat Apendiks C], hal.1, Muḥammad Fisol Mat Isa(t.t), *op.cit.*, hal.15, Jamā'ah al-Ikhwān al-Muslimūn Syria: Sa'īd Ḥawwā, [http://jimsyr.org/03 shakhsyat/ Said_hawwa.htm](http://jimsyr.org/03%20shakhsyat/Said_hawwa.htm). 18 November 2003.

⁸ Nasab ialah keturunan manakala *kunyah* ialah gelaran yang diberikan kepada seseorang. Sekiranya lelaki dipanggil dengan Abū seperti Abū Muḥammad, Abū Ḥasan dan perempuan dipanggil Umm seperti Umm Muḥammad dan Umm Ḥasan.

⁹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.9-10, Sa'dī Aḥmad Zāydān(1993), *op.cit.*, hal.21, Dr.Adhāb Maḥmūd al-Ḥimsy(2000), "Fī Dhikrā Wafātih, Qirā'ah fī Ḥayāh al-Syaikh Sa'īd Ḥawwā", *al-Liwā' al-Urdunī*, 29 Mac 2000, hal.15, [Sila lihat: Apendiks D], Mohd Fisol Mat Isa (t.t), *op.cit.*, hal.16.

mengkaji kebenaran riwayat-riwayat tersebut. Ibunya pula berasal daripada keluarga *al-Mawālī* yang tinggal di padang pasir Syam. Keluarga *al-Mawālī* merupakan keluarga yang terbesar di Syam.¹⁰

Sa'īd Ḥawwā menyebut tentang bapanya:

“Saya menganggap ayah seorang pendidik yang berjaya. Beliau memiliki kemampuan yang menakjubkan dalam memupuk nilai-nilai yang beliau kehendaki dalam jiwa anak-anaknya di samping bersabar dengan permintaan mereka.”¹¹

Bapa Sa'īd Ḥawwā terkenal sebagai pejuang yang gagah dalam menentang penjajahan Perancis. Bapanya pernah terkena serpihan bom di bajunya (*jallābiyah*) dalam pertempuran sengit ketika pengusiran Perancis dari Ḥamāh pada tahun 1945.¹²

Sa'īd Ḥawwā terkenal dengan *kunyah* Abū Muḥammad. Beliau mempunyai sepuluh orang adik-beradik, empat perempuan dan enam lelaki. Kesemua adik-beradik beliau adalah daripada ibu tirinya kerana ibunya meninggal dunia sejak beliau kecil lagi.¹³ Di dalam biografinya, beliau tidak menyebut nama adik-beradiknya kecuali Maḥmūd yang dibunuh oleh kerajaan Syria ketika berlakunya konflik antara gerakan al-Ikhwān al-Muslimūn dan pihak pemerintah.¹⁴ Adik-beradik Sa'īd Ḥawwā yang masih hidup kini menetap di

---

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.13.

¹² Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.16, Mohd Pisol (t.t), *op.cit.*, hal.17.

¹³ Sedutan wawancara siswi Malaysia University Of Jordan dengan balu Sa'īd Ḥawwā, Umm Muḥammad pada pukul 4.00 Petang, 5 Februari 2000 di rumah Dr.Muḥammad Sa'īd Ḥawwā Masjid Sayyidah 'Ā'isyah, 'Abdūn, Jordan. Nama isteri Sa'īd Ḥawwā ialah Khadijah. [Sila lihat Apendiks E]

¹⁴ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.138.

Amman, Jordan, Arab Saudi dan sebahagiannya masih tinggal di Syria. Mereka semua terpisah kerana pergolakan politik.¹⁵

2.1.3 Zaman Kanak-kanak

Seperti kanak-kanak yang lain, Sa'īd Ḥawwā dibesarkan dengan penuh belaian kasih sayang oleh kedua ibu bapanya. Ibunya meninggal dunia ketika beliau berusia dua tahun. Kemudian bapanya berkahwin dengan wanita lain daripada kalangan saudara-maranya. Tidak berapa lama selepas itu, bapanya terpaksa meninggalkan kampung halaman kerana dituduh terlibat dalam satu kes pergaduhan yang mengakibatkan pembunuhan.¹⁶ Bapanya melarikan diri ke al-Jazīrah, Syria¹⁷ dan bekerja sebagai peniaga. Muḥammad Dīb meneruskan kehidupannya di sana hampir empat tahun sehinggalah keluarga si mati bersetuju untuk berdamai. Muḥammad Dīb telah menyerahkan diri kepada pihak berkuasa dan beliau dipenjarakan selama setahun.¹⁸ Situasi tersebut menyebabkan Sa'īd Ḥawwā dibesarkan di bawah jagaan neneknya. Di dalam catatan peribadinya, beliau menyebut bahawa neneknya banyak bersabar atas karenahnya dan sangat menyayanginya. Namun hal tersebut tidak menghalangnya daripada merotan beliau atas sebab-sebab pelajaran atau kerana ingin menghentikan tangisan.¹⁹

---

¹⁵ Sedutan wawancara siswi Malaysia University Of Jordan dengan balu Sa'īd Ḥawwā, Umm Muḥammad pada 5 Februari 2000.

¹⁶ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.10.

¹⁷ Menurut Muḥammad Fisol Mat Isa, bapa Sa'īd Ḥawwā terpaksa berpindah ke Algeria, beliau menterjemahkan al-Jazīrah dengan Algeria. Sebenarnya al-Jazīrah ialah sebuah pulau yang terdapat di Syria. **Sila lihat:** Muḥammad Fisol(t.t), *op.cit.*, hal.31.

¹⁸ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.10.

¹⁹ *Ibid*

Sa'īd Ḥawwā sempat melalui peristiwa penentangan penduduk Ḥamāh terhadap Perancis pada zaman kanak-kanaknya. Di dalam biografinya, Sa'īd Ḥawwā menyatakan bahawa beliau pernah melihat rumah orang Perancis diselongkar selepas mereka ditewaskan di Ḥamāh. Kejadian ini berlaku ketika usia beliau mencecah sepuluh tahun.²⁰ Pada masa tersebut juga bapanya telah memupuk akhlak mulia di dalam jiwanya seperti tidak memakan harta orang lain. Di dalam membantu ayahnya berjual-beli pula, beliau dididik supaya mengira dengan betul. Sikap bapanya yang memberi kepercayaan kepada beliau untuk mengira akaun, mengutip hutang dan mengeluarkan perbelanjaan rumah secara tidak langsung membentuk sifat keyakinan dalam diri Sa'īd Ḥawwā.²¹

2.1.4 Zaman Remaja

Alam remaja Sa'īd Ḥawwā penuh dengan keceriaan dan hilai tawa teman sepermainannya. Beliau terkenal sebagai seorang remaja yang kuat dan berani. Keberaniannya ditakuti oleh remaja yang lain.²² Fāris al-Millī menceritakan kenangannya bersama Sa'īd Ḥawwā:

“...Sa'īd seorang yang mementingkan sudut pemikiran di samping bermain-main bersama kami. Saya masih ingat pada hari itu, kami bersama rakan-rakan yang lain berlumba lari ke Jabal Zayn al-ʿĀbidīn

²⁰ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 12.

²¹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 14.

²² Antara kisah yang menarik pada zaman remaja Sa'īd Ḥawwā ialah beliau pernah menewaskan lima belas orang pemuda pada satu masa. Sa'īd Ḥawwā kemudiannya dicabar berlawan dengan seekor beruang untuk menguji kekuatannya. Akhirnya Sa'īd Ḥawwā berjaya menewaskan beruang tersebut. **Sila lihat:** (1) Temubual penulis dengan Muḥammad 'Alī Ṣawwān di Masjid al-Ṭabbā', al-Tilā' al-'Alī, Amman pada 19 Februari 2000 (2) Temubual penulis dengan Fāris al-Millī di *Mu'assasah al-Bārādī* pada 29 April 2000. Muḥammad 'Alī Ṣawwān ialah salah seorang teman rapat Sa'īd Ḥawwā. Beliau merupakan bekas anggota *Majlis al-Syūrā al-Ikhwān al-Muslimūn Suriyya*. Sekarang beliau bertugas sebagai imam di *Masjid al-Ṭabbā'*, al-Tilā' al-'Alī, Amman, Jordan. Beliau merupakan seorang peguam dan pernah memegang jawatan setiausaha *Naqābah al-Muḥāmīn fī Ḥalab*. Selain itu beliau juga seorang penyair.

yang terletak di Hamāh. Sa'īd antara mereka yang mendahului perlumbaan. Beliau meninggalkan teman-temannya yang lain di belakang...²³

2.2 Sejarah Pendidikan

2.2.1 Pendidikan Awal

Sa'īd Hawwā dibesarkan oleh neneknya kerana kematian ibunya dan ayahnya yang berada diperantauan. Neneknya telah menghantar beliau belajar di *Madrasah al-Taṭbiqīyyah* ketika beliau berusia tujuh tahun.²⁴ Kesungguhan neneknya terserlah apabila kehidupan mereka yang fakir tidak menghalang cita-citanya yang ingin melihat cucunya menjadi seorang yang terpelajar. Dengan berbekalkan pakaian yang usang, Sa'īd Hawwā memulakan pengajian. Kendatipun begitu, keadaan pakaiannya kurang menyenangkan hati guru besar sekolahnya. Beliau dimarahi sehinggakan beliau hampir-hampir diberhentikan persekolahan. Namun begitu beliau dapat meneruskan pengajiannya apabila salah seorang daripada saudaranya memberikan sehelai pakaian yang lebih baik.²⁵ Sa'īd Hawwā menerangkan tentang kemiskinan yang dialaminya :

“Kampung kami terasing dari kampung-kampung yang lain. Nenek saya terpaksa mengasingkan diri daripada orang ramai...kami hidup dalam kefakiran dan hanya memakan roti. Kami tidak pernah merasai nasi kecuali pada musim perayaan. Penduduk kampung kami kebanyakannya fakir termasuklah ibu tiriku yang bekerja pada musim menuai.”²⁶

---

²³ Temubual penulis dengan Fāris al-Millī pada 29 April 2000.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ Sa'īd Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.10, Sa'di Ahmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal.21, Mohd Pisol (t.t), *op.cit.*, hal.16.

²⁶ Sa'īd Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.10, Sa'di Ahmad Zaydān(1993), *op.cit.* hal.22.

Menurut Sa'id Hawwā, pada peringkat awal pengajiannya beliau tidak berminat untuk ke sekolah. Beliau selalu mengelakkan diri daripada ke sekolah sekalipun neneknya selalu memaksa beliau berbuat demikian.²⁷

Selain daripada memberikan pendidikan formal, neneknya mengambil berat tentang pendidikan al-Quran. Beliau selalu melatih Sa'id Hawwā membaca ayat Kursi sehingga beliau menghafaznya dengan sendiri. Di samping itu, neneknya menghantar beliau belajar al-Quran dengan seorang guru perempuan buta yang merupakan seorang *hafizah*. Sa'id Hawwā ada menyebut di dalam biografinya tentang majlis kesyukuran yang diadakan sempena beliau khatam.²⁸

Ketika berusia lapan tahun, bapa Sa'id Hawwā dibebaskan dari penjara. Bapanya telah memberhentikan persekolahannya kerana tidak mampu menanggung perbelanjaan persekolahan. Bapanya telah mengambil beliau membantunya dalam berniaga secara borong di pasar.²⁹ Melalui aktiviti jual beli, beliau menjadi seorang yang pakar dalam Matematik. Bapanya telah mengajar beliau menulis dan mengira sehingga kebolehannya dalam bidang ini menjadi suatu kebanggaan.³⁰ Walaupun beliau tidak dapat meneruskan pengajian formalnya, bapanya tetap menanam budaya membaca di dalam dirinya. Pada peringkat awal, bapanya menghadiahkan buku cerita '*Antarah dan Sayf zī Yazīn*

---

²⁷Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 10, Sa'di Ahmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal. 10.

²⁸Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 16, 18, Mohd Pisol(11), *op.cit.*, hal. 16.

²⁹Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 13, Sa'di Ahmad Zaydān(1993), *op.cit.* hal. 22.

³⁰Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.* hal. 13, Sa'di Ahmad Zaydān(1993), *op.cit.* hal. 22, Mohd Pisol(11), *op.cit.*, hal. 16-17.

dan cerita-cerita rakyat untuk dibaca. Hasil galakan bapanya, beliau asyik membaca sehingga larut malam³¹

Beberapa tahun selepas itu, bapanya telah menghantar beliau ke kelas malam yang dianjurkan oleh *Jam'īyyah al-Salafīyyah* di *Dār al-Anṣār* atas nasihat beberapa individu. Sepanjang tempoh tersebut, beliau belajar pada waktu malam dan membantu bapanya disebelah siang.³² Hasil galakan bapanya sebelum ini, beliau semakin berminat untuk membaca. Beliau membaca cerita-cerita penyiasatan dan riwayat awam. Walaupun tiga tahun berhenti daripada pengajian formal, Sa'īd Ḥawwā berjaya menamatkan pengajian peringkat pertama.³³

2.2.2 Pendidikan Menengah

Selepas memperolehi *al-syahādah al-ibtidā'īyyah*, Sa'īd Ḥawwā meneruskan pengajian peringkat menengah(*al-ī'ādhā'īyyah*) di *Thānawīyyah Ibn Rusyd* selama tiga tahun. Sa'īd Ḥawwā menganggap tempoh di atas sangat berharga dalam hidupnya. Beliau telah menggunakan masa tersebut dengan mentelaah pelbagai jenis buku. Beliau mula membuat ringkasan kitab *Aristotle* semasa belajar di tingkatan tiga. Begitu juga beliau mentelaah buku-buku karangan 'Abd al-Raḥmān Badwī berkenaan tokoh ulung dunia seperti Plato dan Nichart, buku-buku tasawuf, akhlak, buku-buku berkaitan revolusi Perancis dan

---

³¹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.17, Tamām Barāzī(1989), "al-Syaikh Sa'īd Ḥawwā al-'Ālim al-Manādīl", *al-Waṭan al-'Arabī*, 7 April 1989, hal.24, Sa'di Aḥmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal 23, Petikan ucapan Dr Muḥammad Sa'īd Ḥawwā sempena majlis memperingati kewafatan Sa'īd Ḥawwā di *Bayt Nasywā*, Suwaylīh, Amman pada 7 Mac 2000. **Sila lihat Apendiks F.**

³² Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.17.

³³ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal 17-18, Petikan ucapan Dr.Muḥammad Sa'īd Ḥawwā sempena majlis memperingati kewafatan Sa'īd Ḥawwā pada 7 Mac 2000.

Salāsilah Jurjī Zaydān. Purata bacaan beliau ketika itu ialah enam puluh muka surat sehari.³⁴ Walaupun usianya masih mentah, beliau sudah membaca buku-buku berat dan ilmiah seperti *Ihyā' 'Ulūm al-Dīn* dan *al-Insān al-Kāmil* karya 'Abd al-Karīm al-Jīlī. Hasil daripada pembacaan yang banyak, Sa'id Hawwa dapat memahami dan menguasai sesuatu dengan mudah di samping dapat mengarang dengan baik.³⁵

'Abd al-Hamid al-Ahdab menyebut :

"Ketika kami bersamanya di tingkatan tiga, bakatnya sudah terserlah... Beliau mampu menulis topik yang tidak dapat ditulis oleh rakan sebayanya. Beliau menulis dengan bahasa yang tinggi mengatasi teman-temannya yang lain."³⁶

2.2.3 Madrasah Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid

Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid dilahirkan di Ḥamāh daripada keluarga berlatar belakang agama. Beliau dibesarkan dalam keadaan yatim piatu oleh abangnya Badr al-Dīn al-Ḥāmid. Beliau mendapat pendidikan awal di *Dār al-'Ulūm al-Syarī'ah*, Ḥamāh(1928) dan *Madrasah al-Khasrawīyyah al-Syarī'ah*, Ḥalab. Beliau kemudiannya melanjutkan pengajian di universiti al-Azhar dan memperolehi *al-Syahādah al-'Āliyah*. Kemudian beliau belajar secara sambilan dalam bidang *al-Qaḍā' al-Syarī'ī*. Semasa di Mesir beliau berkenalan dengan Ḥasan al-Bannā. Selepas menamatkan pengajian, beliau pulang ke Ḥamāh dan bertugas sebagai guru di *Thānawīyyah Ibn Rusyd*. Semasa di Ḥamāh, beliau mengasaskan cawangan al-Ikhwān al-Muslimūn Ḥamāh yang dianggap oleh

---

³⁴ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.24.

³⁵ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.24-25.

³⁶ Temubual penulis dengan 'Abd al-Ḥamid al-Ahdab pada 8 Februari 2000.

Ḥassan al-Bannā sebagai cawangan pertama di luar Mesir. al-Ḥāmid terkenal sebagai pejuang dalam menentang penjajahan Perancis.³⁷

Seperti yang dijelaskan, selepas menamatkan pengajian sekolah rendah, Sa'īd Ḥawwā meneruskan pengajian formalnya di peringkat menengah di *Thānawīyyah Ibn Rusyd*. Di sinilah beliau berkenalan dengan Muḥammad al-Ḥāmid yang mengajar subjek *al-Tarbiyyah al-Islāmīyyah* (Pendidikan Islam). Muḥammad al-Ḥāmid telah menarik Sa'īd Ḥawwā untuk mengikuti halakah yang diadakan oleh beliau di *Jāmi' al-Sulṭān*.³⁸ Masjid al-Sulṭān menjadi madrasah syaikh Muḥammad al-Ḥāmid. Di sinilah beliau mengajar penduduk Ḥamāh. Melalui pengajian agama di *Jāmi' al-Sulṭān*, Sa'īd Ḥawwā mula bertanya-tanya ketika umurnya belum mencecah lapan belas tahun :

“Bagaimana ramai orang hidup tanpa matlamat yang ingin dicapai?
Mengapa mereka melupakan warisan yang ditinggalkan oleh tokoh-tokoh silam yang agung?”³⁹

Sa'īd Ḥawwā menganggap Muḥammad al-Ḥāmid telah membawa banyak perubahan dalam hidupnya. Beliau menyebut dalam biografinya :

“... Dalam tempoh saya belajar dengan syaikh Muḥammad al-Ḥāmid, saya merasakan satu perubahan dalam hidup saya berbanding sebelum ini. Ikatan yang menghubungkan antara kami ialah ikatan rohani yang

³⁷ [Sila lihat: (1) Muḥammad Ibrāhīm Bakhāt (1969), “Muḥammad al-Ḥāmid al-‘Ālim al-Fadh”, *Ḥadārah al-Islām*, thn. 10, bil. 3, 1969, hal. 69-71. (2) Muḥammad al-Majdhūb (1983), *‘Ulamā’ wa Mufakkirūn ‘Arafūhum*, Kaḥerah: Dār al-‘Itisām, j. 3, hal. 233-249. (3) Faṭḥi Yakan (1988), *al-Mawsū‘ah al-Ḥarākīyyah*, Beirut: Mu’assasah al-Risālah, j. 1, hal. 89. (4) al-‘Izāt wa al-Maḥāmid fī Sirāḥ al-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid (1990), Beirut: Dār al-Imām Muslim. (5) Muḥammad al-Ḥāmid (1994), *Majmū‘ah al-Rasāil*, Ḥamāh: Maktabah al-‘Arabīyyah, c. 3, biodata beliau di belakang kitab, hal. 207-208. (6) ‘Abd al-Ḥāmid Tuḥmāz (1995), *al-‘Allāmah al-Mujāhid al-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid*, Damsyik: Dār al-Qalam. (7) Aḥmad al-Jawwād (t.t.), *Maḥāmid fī al-Sirāḥ al-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid*, (8) Maḥmūd al-Ḥāmid (t.t.), *Tarjamah al-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid*. Sila lihat Apendiks G.]

³⁸ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 28. Temubual penulis dengan Maḥmūd al-Ḥāmid pada 19 April 2000.

³⁹ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 39.

begitu kuat sehinggakan saya sanggup untuk menggadaikan nyawa untuknya. Melaluiinya perasaan mencintai fukaha dan ulama mula berputik. Pegangan saya terhadap hukum syarak dan nas menjadi semakin kuat sehinggakan saya memutuskan hubungan dengan beberapa pemimpin al-Ikhwān kerana mereka memberi pandangan yang *syadh* berkenaan Nabi Isa dan Dajjāl.”⁴⁰

Menurut beliau lagi, syaikh Muḥammad al-Ḥāmid mengadakan halakah umum di masjid antara maghrib dan Isyak kecuali pada bulan Ramadhan beliau mengubahnya kepada selepas Asar.⁴¹ Di samping menghadiri kelas umum di *Jāmi' al-Sulṭān*, Sa'īd Ḥawwā turut mengikuti kelas khusus yang lebih berbentuk ilmiah yang diadakan di *Jāmi' al-Jadīd*. Di dalam kelas khusus, Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid membaca buku-buku ilmiah yang muhtabar. Beliau membincangkan kitab *Syarḥ Kanz* karangan al-Zayla'ī di samping membincangkan permasalahan umum yang dihadapi oleh masyarakat tempatan Ḥamāh.⁴²

2.2.4 Pendidikan Universiti

Selepas menamatkan pengajian peringkat menengah, Sa'īd Ḥawwā bersama rakan-rakannya bersepakat untuk melanjutkan pengajian di Kuliyah Syariah yang baru dibuka di Damsyik.⁴³ Beliau memulakan pengajiannya Kuliyah Syariah, Universiti Damsyik pada tahun 1956. Sebelum memasuki universiti,

---

⁴⁰ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.28, Sa'dī Aḥmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal.28.

⁴¹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.39, Temubual penulis dengan Dr.Aḥmad al-Jawwād di Jabal al-Zuhūr pada 21 Februari 2000.

⁴² Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.39, Temubual penulis dengan Maḥmūd al-Ḥāmid pada 19 April 2000, Temubual penulis dengan Dr.Aḥmad al-Jawwād pada 21 Februari 2000.

⁴³ Temuramah dengan Fāris al-Millī pada 29 April 2000, Temubual penulis dengan Dr.Aḥmad al-Jawwād pada 21 Februari 2000.

Sa'īd Ḥawwā telah menghafaz tujuh belas juzuk al-Quran. Di Damsyik, beliau berjaya menamatkan hafazan al-Quran selama empat bulan.⁴⁴

Di samping menjadi penuntut di universiti, Sa'īd Ḥawwā sibuk dengan aktiviti luar seperti terlibat dengan gerakan al-Ikhwān al-Muslimūn, mentelaah secara bersendirian, menghadiri pengajian yang diadakan oleh syaikh serta penglibatannya dengan halakah zikir dan tasauf.⁴⁵ Kehidupan beliau ketika menuntut di universiti penuh dengan pelbagai peristiwa dan rintangan. Beliau pernah keputusan wang dan terpaksa melakukan kerja sambil dengan mengajar di sekolah swasta.⁴⁶

2.2.5 Guru-guru

Pembentukan personaliti Sa'īd Ḥawwā banyak dipengaruhi oleh ulama yang mendidiknya. Beliau seorang yang tidak pernah jemu dan berputus asa dalam menimba ilmu. Prinsip yang dipegang olehnya ialah sekiranya beliau mendengar berita tentang seorang alim, beliau akan mencarinya dan berjumpa dengan mereka. Menurut Dr. Ahmad Nawfal, Sa'īd seorang alim dan pada waktu yang sama dia seorang penuntut ilmu.⁴⁷

---

⁴⁴ Ahmad al-Jawwād(1989), "Syadhārāt min Ḥayah Syaikh Sa'īd Ḥawwā". *al-Nadhīr*, bil.113, Jun 1989, hal.21, Temubual penulis dengan Mu'adh Sa'īd Ḥawwā di Masjid al-Awwābin, Suwaylih, Amman pada 22 April 2000, Temubual dengan Fāris al-Millī pada 29 April 2000.

⁴⁵ Sa'īd Ḥawwā(1988d),*op.cit.*, hal.52.

⁴⁶ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.45-46. Sila lihat **Apendiks II** berhubung pengalaman Fāris al-Millī bersama Sa'īd Ḥawwā di universiti.

⁴⁷ Temubual penulis dengan Dr. Ahmad Nawfal di Kuliyah Syariah, University of Jordan pada 26 April 2000. Dr. Ahmad Nawfal merupakan pensyarah Tafsir, Bahagian Usuluddin, Kuliyah Syariah, University of Jordan. Beliau mempunyai hubungan rapat dengan Sa'īd Ḥawwā dan mula

Individu yang mendorong Sa'īd Ḥawwā untuk mengutip mutiara ilmu daripada setiap ulama yang ditemuinya ialah Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid.

Sa'īd Ḥawwā menyebut di dalam catatan peribadinya:

"Perkara pokok yang menjadi titik tolak perubahan dalam hidup saya ialah halakah khas dan pengajian di masjid yang diadakan oleh Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid. Beliau selalu menggalakkan muridnya supaya mengambil manfaat daripada ulama... Bumi Syria memang terkenal dengan ulamanya. Saya tidak pernah melepaskan peluang untuk mengambil manfaat daripada setiap syaikh yang saya temui... Sehingga kesaat ini, sekiranya saya berjumpa mana-mana ulama, saya akan berusaha untuk memperolehi sesuatu daripada mereka...⁴⁸

2.2.5.1 Guru-guru di Ḥamāh

1-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid(1910-1969) .

Seperti yang dibincangkan sebelum ini, Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid telah membawa perubahan besar dalam hidup Sa'īd Ḥawwā. Oleh itu Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid adalah antara guru yang mendapat tempat dalam karya-karyanya. Di dalam satu karyanya, beliau menyebut :

"...manakala cinta saya kepada dua tokoh ini (syaikh Muḥammad al-Ḥāmid dan Ḥassān al-Bannā) bergolak di hati yang tulus ini. Saya telah mengirinkan sepucuk surat kepada syaikh Muḥammad al-Ḥāmid sebelum kematiannya iaitu semasa tersebar berita kejayaan pembedahan yang dijalankan ke atas syaikh al-Ḥāmid. Sesiapa yang membaca surat tersebut akan mengetahui betapa kasihnya saya terhadap syaikh."⁴⁹

---

mengenalinya ketika Sa'īd Ḥawwā bertugas sebagai guru di Arab Saudi(1966-1971). Hubungan mereka erat sepanjang Sa'īd Ḥawwā berada di Jordan (1978-1989).

⁴⁸ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.39.

⁴⁹ Sa'īd Ḥawwā(1988g), *op.cit.*, hal.433. 'Adhāb al-Ḥimsy(1989), *Tawḍīḥāt wa adwā' ḥawī kalimah al-Ustādh Zuhayr al-Syāwisy fī Rithā' al-'Allāmah al-Syaikh Sa'īd Hawwa. al-Liwā' al-Urdunī*, 22 Mac 1989, hal.23.

2. Syaikh Sa'īd Na'sān al-Wardī(1875-...) ⁵⁰

Sa'īd Ḥawwā belajar dengan syaikh Sa'īd Na'sān ketika usianya sudah lanjut. Pengalaman dan kematangan yang dimiliki oleh Syaikh Na'sān memberi peluang kepada beliau untuk menimba ilmu dan meluaskan pengetahuannya. Syaikh Na'sān mengajar beliau al-Quran dan sebahagian daripada kitab *Qawā'id al-Taṣawwuf*.⁵¹

3. Syaikh Sa'īd al-'Abd Allāh. ⁵²

4. Syaikh Qaddūr al-Mūsā

5. Syaikh Aḥmad al-Ḥāmid

6. Syaikh Ibrāhīm al-Syarbātī

7. Syaikh Muḥammad al-Qawwās

Guru-guru di atas (3-7) merupakan guru yang mengajar Sa'īd Ḥawwā al-Quran. ⁵³

8. Syaikh Muḥammad 'Alī al-Murād ⁵⁴

---

⁵⁰ Beliau merupakan bekas Mufti Ḥamāh. Sumbangan beliau terserlah melalui fatwa-fatwa yang diberikan kepada penduduk Ḥamāh dan keprihatinan beliau terhadap penuntut ilmu serta golongan fakir dan miskin. Beliau telah menubuhkan persatuan-persatuan kebajikan seperti *Jam'īyyah al-Birr al-Islāmiyyah*, *Dār al-'Aẓmah wa al-Aytām wa al-Makfūfīn*. Beliau juga merupakan pengasas *Madrasah Abū al-Fidā' al-Ibtidā'iyyah*. [Silat lihat: (1) *al-Nawā'ir* (1957), hal. 5-9; **Apendeks I**, (2) Aḥmad al-Jawwād (t.t), Maḥāmid fī al-Sīrah al-Syaikh Muḥammad al-Ḥāmid, hal. 5, 19-20, 26.]

⁵¹ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 39.

⁵² Beliau merupakan pakar dalam ilmu qirā'āt. Semasa di Ḥamāh, beliau memegang amanah sebagai *Mudīr Jam'īyyah Taḥfīẓ al-Qur'ān*. Beliau pernah ditangkap dan dipenjarakan semasa berlakunya pergolakan politik di Syria pada penghujung tahun 70-an dan awal tahun 80-an. Selepas dibebaskan, beliau berhijrah ke Arab Saudi dan mengajar di beberapa universiti di sana. Kini beliau menetap di Makkah al-Mukarramah. [Silat lihat: (1) Temubual penulis dengan Aḥmad al-Jammāl di Ḥayy al-'Abdallāt, Markā, Amman pada 4 Februari 2000, (2) Aḥmad al-Jawwād (t.t), *op.cit.*, hal. 26-27] Aḥmad al-Jammāl merupakan salah seorang murid syaikh al-Ḥāmid. Beliau pernah memegang jawatan sebagai *Ra'īs Buḥūth* di *Wizārah al-Awqāf* di Emiriah Arab Bersatu sebelum menetap di Jordan sehingga kini.

⁵³ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 28, Sa'dī Aḥmad Zaydān (1993), *op.cit.*, hal. 29.

⁵⁴ Beliau merupakan pakar dalam fiqh Hanafi. Ketokohnya terserlah melalui kerja-kerja dakwah yang dilakukan di Ḥamāh sama ada di madrasah mahu pun di majlis-majlis yang dianjurkan oleh *Jam'iah 'Ulamā' Ḥamāh* dan di masjid-masjid. Kini beliau menetap di Madinah Munawwarah [Silat lihat: Temubual penulis dengan Aḥmad al-Jammāl di Ḥayy al-'Abdallāt, Markā, Amman pada 4 Februari 2000.]

Sa'id Hawwā mengambil semua *ijazah* bertulis daripadanya.⁵⁵

9.Syaikh 'Abd Allāh al-Ḥallāq(1910-1982)⁵⁶

10.Syaikh Aḥmad al-Murād⁵⁷

11.Dr.'Abd al-Karīm 'Uthmān(1929-1972)⁵⁸

Sa'id Hawwā menyebut tentang Dr.'Abd al-Karīm 'Uthmān di dalam biografinya:

“Dr.'Abd al-Karīm menamatkan *ijazah* tingginya dan kemudian kembali ke Ḥamāh. Beliau memiliki sahsiah yang penyayang, lembut, iltizam, futuris dan aktif dalam program jemaah di Mesir dan Syria.”⁵⁹

12.Muṣṭafā al-Ṣayrafī(1929-...)⁶⁰

13.'Adnān Sa'd al-Dīn⁶¹

---

⁵⁵ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.40, Sa'di Aḥmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal.30.

⁵⁶ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.112. 'Abd Allāh al-Ḥallāq dilahirkan *Ḥayy Sūq al-Syajarah* pada tahun 1910 daripada keluarga berlatar belakang agama. Di Ḥamāh, beliau diberi kepercayaan menjadi *Ra'is Jam'iyyah 'Ulamā' Ḥamāh* di samping menjadi pengetua *Dār al-'Ulūm al-Syarī'ah*. Beliau pernah terlibat dalam peperangan Palestin-Yahudi 1948. Beliau terkorban dalam tragedi Ḥamāh 1982 [Sila lihat: Mawākib al-Syuhadā'(1985), j.2,T.T.P: Dār al-Nadhir, hal.8-10]

⁵⁷ al-Biṭāqah al-Syakhsīyyah, *al-Mujtama'*, bil.909, 31 Mac 1989, hal.41, Muḥammad Hawwā, al-Biṭāqah Syakhsīyyah, hal. 1, syaikh Aḥmad al-Murād merupakan *Ra'is Jam'iyyah 'Ulamā' Ḥamāh*. Beliau salah seorang dari mereka yang ditangkap oleh pemerintah dalam tragedi Ḥamāh 1982. Sehingga kesaat ini tidak diketahui apa-apa berita tentangnya. [Sila lihat : Temubual dengan Aḥmad al-Jammāl pada 4 Februari 2000.]

⁵⁸ Dr.'Abd al-Karīm dilahirkan di Ḥamāh pada tahun 1929. Beliau melanjutkan pengajian sehingga ke peringkat Ph.D di al-Azhar dalam bidang Falsafah Islam. Ketika berada di Mesir beliau menjalin hubungan yang erat dengan Ḥassan al-Bannā. Beliau pernah bertugas sebagai guru di bandar Dīr al-Zūr, Ḥalab dan Ḥamāh. Selepas mendapat Doktor Falsafah, Universiti Riyadah menjemput beliau bertugas di sana. Dr.'Abd al-Karīm meninggal dunia pada hari Rabu 21 Rejab 1392 di Ḥamāh.[Sila lihat: (1)Ḥaḍārah al-Islām, tahun 13, bil 5-6, September/ Oktober 1972 hal. 115-123, (2)al-Ziraklī (1984), *op.cit.*, hal.53, (3)Fathī Yakan(1988), *op.cit.*, hal.185]

⁵⁹ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.84.

⁶⁰ Beliau dilahirkan di Ḥamāh pada tahun 1932. Beliau merupakan perintis kepada gerakan al-Ikhwān al-Muslimūn di Syria dan pernah memikul beberapa jawatan penting serta menjadi calon al-Ikhwān al-Muslimūn dalam satu pilihanraya. Beliau pernah menjadi *Mudīr Madrasah Ṭhanāwīyyah al-Siddiq*, Ḥamāh. Sekolah ini dikelolakan oleh al-Ikhwān al-Muslimūn. Pada tahun 1961 beliau meninggalkan bumi Ḥamāh dan berhijrah ke Qatar. Di sana beliau bertugas di Kementerian Pendidikan. Sehingga kini beliau masih menetap di Qatar. Sila lihat: Aḥmad al-Jawwād, Tarājim ba'd al-Syakhsīyyat.

⁶¹ Beliau merupakan *Murāqib al-Ām* (1975-1982) al-Ikhwān al-Muslimūn Syria, selepas Dr.Muṣṭafā al-Sibā'i dan 'Iṣām al-Āṭṭār. Beliau turut memberi sumbangan dalam mengarang

Menurut Sa'id Hawwā tiga individu yang beliau kagumi dalam gerakan al-Ikhwān al-Muslimūn di Ḥamāh ialah Muṣṭafā al-Sayrāfī, Dr. 'Abd al-Karīm 'Uthmān dan 'Adnān Sa'd al-Dīn. Beliau menyebut di dalam catatan peribadinya:

"Muṣṭafā al-Sayrāfī adalah salah seorang daripada tiga personaliti yang berpengaruh di Ḥamāh dan memiliki thaqafah yang tinggi di samping giat dalam aktiviti dakwah. Pemuda-pemuda Ikhwān melihat mereka sebagai pemimpin gerakan tanpa melihat kedudukan mereka dalam organisasi. Mereka bertiga ialah Muṣṭafā al-Sayrāfī, Dr. 'Abd al-Karīm 'Uthmān dan 'Adnān Sa'd al-Dīn. Ketiga-tiganya merupakan jurucakap, pemedato dan penceramah yang utama pada waktu itu. Mereka matang dalam pemikiran politik dan gerakan."⁶²

14. Syaikh 'Abd al-Qādir 'Isā(...-1982)⁶³

Sa'id Hawwā mengambil *Tarīqah al-Syādhilīyyah* daripada beliau.⁶⁴

2.2.5.2 Guru-guru di Universiti Damsyik.

1. Dr. Muṣṭafā al-Sibā'ī (1915-1964)⁶⁵

beberapa buah buku teks serta menjadi sahshiah penting di Kementerian Pendidikan Emiriah Arab Bersatu. Peranan beliau terserlah ketika berdepan dengan krisis politik di Syria terutamanya ketika beliau menjawat jawatan *Murāqib al-Ām*. **Sila lihat:** Umar F. Abd-Allah (1983), *op.cit.*, hal. 105-106.

⁶² Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 28.

⁶³ Syaikh 'Abd al-Qādir 'Isā berasal dari Ḥamāh dan mengambil *Tarīqah al-Syādhilīyyah* daripada syaikh Muḥammad al-Hāsyimī. Beliau mengadakan kelas pengajiannya di *Jāmi' al-'Adilīyyah* di samping bertemu dengan murid-muridnya di seluruh Syria seperti di Ḥamāh dan al-Lādhikīyyah. Beliau pernah menetap di Jordan, Arab Saudi dan Turki. Beliau meninggal dunia pada tahun 1992. Jenazahnya di semadikan di *Maqbarah Abū Ayyūb al-Anṣārī*, Turki. **[Sila lihat:** (1) Muḥammad Khayr Ramaḍān Yūsuf (1999a), *Tatimmah al-Īlām* (1999a), Beirut: Dār Ṣādir, hal. 163, (2) _____ (1999b), *al-Mustadrak 'alā Tatimmah al-Īlām*, Beirut: Dār Ṣādir, hal. 300-301]

⁶⁴ Temubual penulis dengan Aḥmad al-Jammāl pada 4 Februari 2000.

⁶⁵ Muṣṭafā bin Ḥusnī al-Sibā'ī dilahirkan di Ḥimṣ pada tahun 1915. Beliau mendapat pendidikan awal daripada ayahnya yang merupakan seorang ulama. Beliau menjalin hubungan rapat dengan Ḥassan al-Bannā semasa belajar di al-Azhar. Beliau merupakan pengasas al-Ikhwān al-Muslimūn Syria dan pernah menjadi *Murāqib al-Ām* yang pertama (1945-1957). Ketika berlakunya peperangan Islam Yahudi 1947, beliau mengetahui al-Katātib al-Sūrīyyah ke Palestin memerangi Yahudi. Pada tahun 1950 beliau dilantik menjadi salah seorang tenaga pengajar di Fakulti Undang-undang, Universiti Damsyik. Beliau menghembuskan nafasnyanya yang terakhir pada hari Sabtu 3 Oktober 1964 di Ḥimṣ. Jenazahnya disemadikan di Damsyik. **[Sila lihat:** (1) Muḥammad al-Majdhūb (1983), *op.cit.*, j.1, hal. 379-411, (2) Umar F. Abd-Allah (1983), *op.cit.*, hal. 105-106, (3) Muṣṭafā 'Abd al-'Azīz al-Ḥāj (1984), *Muṣṭafā al-Sibā'ī Rajul al-Fikr wa al-Da'wah*, Amman: Dār 'Ammār, (4) Fathī Yakan (1988), *op.cit.*, j.1, hal. 14, (5) Ḥusnī Adham Jarrār (1997), *Muṣṭafā al-Sibā'ī Qa'id Jayl wa Ra'id Ummah*, Amman: Dār Basyir, (6) Abd Allah 'Aqil (1998), al-Ālim al-Mujāhid al-Dā'iyyah Muṣṭafā al-Sibā'ī, *al-Mujtama'* bil. 1309, 21

Semasa di universiti, Sa'id Hawwā kerap menghadiri ceramah yang disampaikan oleh Dr. Muṣṭafā al-Sibā'i.⁶⁶

2. Dr. Muḥammad al-Mubārak (1914-1981)⁶⁷

3. Syaikh Muṣṭafā al-Zarqā' (1904-1999)⁶⁸

4. Ustaz Muṣṭafā Khān⁶⁹

5. Syaikh Muntaṣar al-Kattānī (1914-1998)⁷⁰

Julai 1998, hal. 48-50, (7) Muḥammad Sa'id Ramaḍān al-Būṭī (1998) *Syakhshīyah Istawqafatī*. Damsyik: Dār al-Fikr, hal. 194-208, (8) al-Bayyūmī (1999), *op.cit.*, j.3, hal. 367, (9) Maktabah al-Nadhir li al-Asybal, (10) *Muṣṭafā al-Sibā'ī* (t.t.), T.T.P: Dār al-Nadhir]

⁶⁶ Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 52, Mohd. Fisol Mat Isa, *op.cit.*, hal. 23.

⁶⁷ Muḥammad bin 'Abd al-Qādir al-Mubārak dilahirkan pada tahun 1914 di Damsyik. Beliau berguru dengan syaikh Badr al-Dīn al-Ḥusnī lebih sepuluh tahun. Beliau mendapat pendidikan di Universiti Serbonne, Perancis dalam bidang *al-Ādāb al-'Arabī*. Beliau salah seorang daripada mereka yang aktif dalam pertubuhan al-Ikhwān al-Muslimūn Syria. Beliau pernah menjadi *Ra'īs Markaz Dimasyq*, pertubuhan al-Ikhwān al-Muslimūn dan menjadi anggota parlimen *Majlis Ta'sisi* serta menjadi *Wazīr al-Asyghāl al-'Āmmah* (Menteri Tenaga dan Sumber Manusia), *Wazīr al-Muwāṣalāt* (Menteri Pengangkutan) dan *Wazīr li al-Zirā'ah* (Menteri Pertanian). Beliau pernah menjadi Dekan Kuliyah Syariah, Universiti Damsyik (1964-1966). Beliau meninggal dunia di Madinah. Jenazahnya disemadikan di tanah perkuburan al-Baqī'.

[**Sila lihat:** (1) al-Majdhūb (1983), *op.cit.*, j.1, hal. 229-265, (2) Dr. Muḥammad 'Abd al-Laṭīf Ṣāliḥ al-Farfūr (1988), *Ālām Dimasyq li al-Qarn al-Rābi'* *Asyar al-Hijrī*, Damsyik: Dār al-Malāh, hal. 314-315, (3) Dr. Yūsuf Muḥammad al-Mubārak "Muqaddimah", dalam Dr. Muḥammad al-Mubārak (2000) *al-Islām wa Tayyārāh Fiqriyyah al-'Ālamiyah wa Buḥūth Ukhrā'*, hal. 5-25, (4) al-Ustadh al-Dā'iyyah Muḥammad al-Mubārak (t.t.), T.T.P, Dār al-Nadhir.]

⁶⁸ Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 39, 47, Mohd. Fisol Mat Isa (t.t.), *op.cit.*, hal. 23. Muṣṭafā al-Zarqā' dilahirkan di Ḥalab pada tahun 1904. Beliau mendapat pendidikan awal daripada bapanya syaikh Aḥmad al-Zarqā' yang merupakan pakar dalam fiqh mazhab Hanafī. Pada tahun 1944, beliau dilantik menjadi pensyarah di Fakulti Undang-undang, Universiti Damsyik sehingga beliau bersara pada tahun 1966. Beliau kemudiannya dipilih oleh *Wizārah al-Awqāf wa al-Syū'ūn al-Kuwayṭīyah al-Islāmiyyah* untuk menerajui projek *al-Mawsū'ah al-Fiqhiyyah* (Ensiklopedia Fiqh). Beliau meninggal dunia di rumahnya di Riyadh ketika berusia 95 tahun pada 3 Julai 1999.

[**Sila lihat:** (1) al-Majdhūb (1983), *op.cit.*, j.2, hal. 343-370, (2) Muḥammad Rajab al-Bayyūmī (1999), *op.cit.*, j.1, hal. 367-380, j.5, hal. 364-376, (3) Majdi Aḥmad Makkī (1999), *Fatāwā Muṣṭafā al-Zarqā'*, Beirut: Dār al-Qalam, hal. 21-42, (4) "Faḥḥ al-Ummah al-'Allāmah Muṣṭafā al-Zarqā'", *al-Mujtama'*, bil. 1359, j.56, thn. 30, 20 Julai 1999, hal. 44-46.]

⁶⁹ Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 47. Ustaz Muṣṭafā Khān merupakan salah seorang penulis kitab *al-Fiqh al-Manhajī*.

⁷⁰ Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 39. Beliau ialah *al-Muḥaddith al-Faḥḥ* Abū al-Faḍl Muḥammad al-Muntaṣar al-Kattānī. Beliau dilahirkan di Madinah pada tahun 1914 dan dibesarkan oleh bapa dan datuknya. Beliau mendapat pendidikan di Universiti al-Azhar, Mesir (1352H). Beliau pernah menjadi pensyarah di Maḥad al-Dirāsāt al-Maghribiyyah al-'Ulyā, al-Ribāt, Maghribi, Kuliyah Syariah, Universiti Damsyik, *Rais Qism Ulūm al-Qur'an wa sunnah* di Kolej-

6. Ustaz 'Umar al-Ḥakīm (1916-1973)⁷¹
7. Ustaz Ṣāliḥ al-Asytar⁷²
8. Dr. Aḥmad Sya'bān al-Miṣnī⁷³
9. Dr. Zakī 'Abd al-Bār⁷⁴
10. Dr. Aḥmad al-Sammān⁷⁵
11. Dr. Fawzī Fayḍ Allāh⁷⁶
12. Dr. Ma'rūf al-Duwālībī⁷⁷
13. Syaikh Bahjat al-Bayṭār (1894-1976)⁷⁸

---

kolej Damsyik, *al-Musytasyar* (penasihat) kepada Raja Fayṣal bin 'Abd al-'Azīz, pensyarah di Universiti Islam, Madinah dan salah seorang tenaga pengajar di Masjid al-Ḥarām. Beliau meninggal dunia di Maghribi pada hari Rabu, 3 Jun 1998. Beliau meninggalkan murid yang ramai di tanah Arab seperti 'Abd Allāh al-Talidī di Maghribi, Sa'id Ḥawwā di Syria, Muḥammad Rawwās dan 'Umar al-Kubaysī. **[Sila lihat:** 'Iṣām Ḥādī (1998), "al-'Allāmah Muntaṣar al-Kattānī ilā rahmah Allāh", *al-Sabil al-Urdunī*, bil. 237, 16-22 Jun 1998, hal. 18.

⁷¹ Beliau merupakan pakar geografi. Beliau meninggal dunia ketika berusia 57 tahun pada tahun 1973 akibat satu kemalangan jalan raya yang berlaku di antara Mekah dan Jeddah. Jenazahnya di kuburkan di Mekah. Pemergian beliau meninggalkan murid yang ramai terutamanya di Syria, Jordan dan Arab Saudi. **[Sila lihat :** (1) al-Ustādh Shaḥīq Yardāwī (1973), "al-Syahid al-'Ālim 'Umar al-Ḥakīm Raḥimah Allāh" dan Dr. 'Adnān Zarzūr, "Rajul Faqadnāh: al-Ustādh 'Umar al-Ḥakīm", *Iladārah al-Islām*, bil. 3, September 1973, hal. 37-52, (2) al-Farfūr (1988), *op.cit.*, hal. 212.]

⁷² Sa'id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 47, Ṣāliḥ al-Asytar merupakan seorang pakar dalam sastera Arab. Beliau pernah bertugas sebagai pensyarah *al-Adāb al-'Arabī* di Universiti Damsyik dan Universiti Ḥalab. **[Sila lihat :** (1) Yūsuf (1999a), *op.cit.*, j. 1, hal. 236, (2) al-Fayṣal, bil. 191, Jamadil Awwal 1313H, hal. 141.]

⁷³ Sa'id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 37.

⁷⁴ Sa'id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 49.

⁷⁵ *Ibid.* Beliau merupakan pakar ekonomi yang terkenal di Syria. Beliau pernah menjadi Dekan Fakulti Undang-undang, Universiti Damsyik.

⁷⁶ *Ibid.* Beliau adalah anak kelahiran Ḥamāh dan merupakan ulama fekah dan sastera Arab. Pernah mengajar di Universiti Damsyik. Beliau kini bertugas di Kuwait sebagai penggubal Ensiklopedia Fiqh.

⁷⁷ Beliau ialah doktor dalam bidang undang-undang dan politik. Beliau banyak mengarang buku dalam bidang undang-undang dan syariah.

⁷⁸ Sa'id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 49. al-Bayṭār dilahirkan di Damsyik dalam keluarga yang alim. Beliau belajar dengan bapanya dan beberapa syaikh Damsyik seperti Jamāl al-Dīn al-Qāsīmī, dan Muḥammad Badr al-Dīn al-Ḥusnī. Beliau pernah memegang beberapa amanah seperti jawatankuasa *Jam'iyyah al-'Ulamā* dan *Rābiṭah al-'Ulamā bi Dimasyq*. Beliau telah mengajar di beberapa negara seperti Syria, Arab Saudi dan Lubnan. **[Sila lihat :** (1) Muḥammad Muṭī al-Ḥāfiz

2.2.5.3 Guru-guru Halakah di Damsyik

1. Syaikh al-Qurrā' 'Umar 'Ulwānī

Sa'id Hawwā belajar ilmu al-Quran bersama beliau ketika usianya mencecah 90 tahun di Jāmi' al-Naqsyabandīyyah. Beliau mempunyai jadual dua kali seminggu dengannya.⁷⁹

2. Syaikh 'Abd al-Wahhāb Ḥāfiẓ Dibs Wa Zayt(1892-1969)⁸⁰

Sa'id Hawwā menyebut di dalam catatan peribadinya:

"Syaikh 'Abd al-Wahhāb Ḥāfiẓ (Dibs wa Zayt) merupakan orang yang paling arif dalam mazhab Hanafi di Syam"⁸¹

Beliau mentelaah kitab *al-Hidāyah* di hadapan syaikh 'Abd al-Wahhāb.⁸²

---

dan Nizār Ibāzi(1986), *Tārīkh 'Ulamā' Dimasyq*, j.2, hal.918, (2)al- Farfūr(1988), *op.cit.*, hal.248, (3)Yūsuf(1999b), *op.cit.*, hal.84-85.]

⁷⁹ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.40,48, Sa'di Aḥmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal.29, Mohd Pisol(t.t), *op.cit.*, hal.24.

⁸⁰ Beliau ialah 'Abd al-Wahhāb bin 'Abd al-Rahīm bin 'Abd Allāh bin 'Abd al-Qadīr bin 'Abd al-Wahhāb al-Ḥāfiẓ. Beliau terkenal dengan panggilan *Dibs wa Zayt*. Beliau dilahirkan di Damsyik pada tahun 1892. Beliau telah menghafaz al-Quran sejak kecil lagi. Antara sumbangannya ialah menubuhkan *Jam'iyyah al-'Aqibīyyah al-Khayrīyyah* untuk membantu golongan fakir dan miskin. Beliau pernah mengajar di beberapa buah sekolah di Damsyik seperti *Madrasah al-Rayḥanah* dan *Madrasah Jam'iyyah al-Gharā'*. Antara amanah lain yang dipikul oleh beliau ialah anggota *Rābi'ah al-'Ulamā'* yang diketuai oleh syaikh Abū al-Khayr al-Midānī dan *Rais Jam'iyyah al-Madrasah al-Firārīyyah* yang memberikan pembelajaran percuma kepada golongan fakir. Beliau meninggal dunia pada pagi Rabu 10 Ramadhan 1389H. [Sila lihat: (1)Faysal al-Syati(1979), "Faḡdunā 'Ālima", *al-Tamāddun al-Islāmī*, j.36, 1389H, hal.929-931,(2) "Rajul Faḡadnah : Syaikh 'Abd al-Wahhāb Ḥāfiẓ Dibs Wa Zayt", *Ḥaḡārah al-Islām*, November-Disember 1969, hal.75-83, (3) 'Abd al-Qadīr 'Ayyāsy(1985), *Mu'jam al-Muallifin al-Sūriyyīn fī al-Qarn al-'Isyrīn*, Damsyik : Dār al-Fikr, hal.116, (4)Muḥammad Muṭī' al-Ḥāfiẓ dan Nizār Ibāzi(1986), *Tārīkh 'Ulamā' Dimasyq*, j.2, hal.829-846, (5)Fathī Yakan(1988), *op.cit.*, j.1, hal.117, (6)al-Farfūr (1988), *op.cit.*, hal.202.]

⁸¹ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.40,49.

⁸² Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.46, Sa'di Aḥmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal.29.

3. Syaikh Muḥammad al-Hāsyimī (1880-1961)⁸³

Syaikh Muḥammad al-Hāsyimī adalah di antara guru yang beliau kagumi.⁸⁴ Beliau belajar dengan syaikh kitab *Jawharah al-Tawḥīd* dan ilmu *suluk*. Beliau menyebut :

“Semasa saya bertemu dengannya, sanubari saya penuh dengan was was dan ketika saya meninggalkan beliau, kalbu saya penuh dengan keyakinan”⁸⁵

Beliau menyebut di tempat yang lain :

“Hatiku sangat mencintai syaikh al-Hāsyimī ... beliau dan syaikh Muḥammad al-Ḥāmid, saya banyak terkesan dengan mereka berdua.”⁸⁶

4. Mullā Ramaḍān al-Būṭī (1888-1990)⁸⁷

Sa’id Ḥawwā menggambarkan Mullā Ramaḍān al-Būṭī sebagai *walīyy al-awliyyā’*. Beliau memberikan kepada Sa’id Ḥawwā ijazah dakwah.⁸⁸

⁸³ Beliau ialah Muḥammad bin Aḥmad bin Muḥammad bin ‘Abd al-Raḥmān bin Abū Jam’ah al-Hāsyimī. Beliau dilahirkan pada tahun 1880 di Tilmisan, Algeria. Di sana beliau berguru dengan beberapa ulama sebelum berhijrah ke Syam bersama gurunya syaikh Muḥammad Yallās kerana sikap penjajah Perancis yang menekan ulama. Semasa di Syria beliau menuntut dengan beberapa guru seperti syaikh ‘Abd Qadīr al-Dukalī, syaikh Badr al-Dīn al-Husnī, Sayyid Muḥammad bin Ja’far al-Kattānī dan syaikh Amin Suwayd. Setelah memiliki ilmu yang mendalam, beliau mula berkhidmat kepada masyarakat melalui halakah ilmiah dan halakah zikir yang di susun secara teratur di rumah-rumah dan di masjid-masjid. Beliau meninggal dunia pada 19 Disember 1961. [Sila lihat: (1) ‘Abd al-Qadīr ‘Isa (1981), *Ḥaqāiq al-Taṣāwuwf*, c.4, Amman: al-Maṭba’ah al-Waṭaniyyah, hal.618-639, (2) ‘Ayyāsy (1985), *op.cit.*, hal. 524, (3) Muḥammad Muṭī al-Ḥafīz dan Nizār Ibāzī (1986), *op.cit.*, j.2, hal.747-751, (4) al-Farfūr (1988), *op.cit.*, hal.309.]

⁸⁴ Sa’id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.31,40,46, Tamām Barāzī (1989), “al-Syaikh Sa’id Ḥawwā al-‘Alīm al-Manāḍil”, *al-Waṭan al-‘Arabī*, 7 April 1989, hal.24.

⁸⁵ Sa’id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.40, Sa’dī Aḥmad Zaydān (1993), *op.cit.*, hal.29.

⁸⁶ Sa’id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.32, Sa’dī Aḥmad Zaydān (1993), *op.cit.*, hal.29.

⁸⁷ Beliau merupakan ulama Syria yang terkenal. Beliau dilahirkan pada tahun 1888 di kampung Jilkā yang terletak di sempadan Turki. Beliau mendapat pendidikan awal di *al-Katālib* dan menuntut dengan Muḥammad Sa’id Sidā, Sayyid Muḥammad al-Fandakī dan al-Mullā ‘Abd al-Salām. Pada peringkat awal beliau menjadi imam dan tenaga pengajar di masjid kampungnya. Selepas menunaikan ibadah haji beliau menetap di Damsyik dan memberi sumbangan kepada penduduknya. Beliau meninggal dunia pada 15 Mac 1990 dan dikebumikan di perkuburan *Bāb al-Saghīr*. Beliau merupakan bapa kepada Dr. Muḥammad Sa’id Ramaḍān al-Būṭī [Sila Lihat : (1) Muḥammad Sa’id Ramaḍān al-Būṭī (1984), *Hādḥā Wāldī*, Damsyik: Dār al-Fikr, (2) Muḥammad Muṭī al-Ḥafīz dan Nizār Ibāzī (1991), *op.cit.*, j.3, hal.551-553, (3) Yūsuf (1999a), *op.cit.*, j.1, hal.184.]

⁸⁸ Sa’id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.40.

5. Syaikh Ibrāhīm al-Ghalāyīnī (1882- 1958)⁸⁹

Beliau belajar dengan Ibrāhīm al-Ghalāyīnī atas nasihat syaikh Muḥammad al-Hāmid. Beliau telah mengambil tariqat daripadanya.⁹⁰

6. Syaikh Yahyā al-Sabbāgh (1878-1961)⁹¹

7. Syaikh 'Abd al-Karīm al-Rifā'i (1904- 1972)⁹²

Sa'īd Ḥawwā menyebut di dalam biografinya bahawa beliau kagum dengan pendekatan syaikh 'Abd al-Karīm al-Rifā'i yang menjadikan masjid sebagai pusat ilmu dalam pelbagai bidang pengkhususan termasuklah ilmu astronomi. Ramai hafiz dan penuntut ilmu syariah yang berjaya dilahirkan oleh masjid ini.⁹³

⁸⁹ Beliau ialah Ibrāhīm bin Muḥammad bin Khayr bin Ibrāhīm dilahirkan pada tahun 1882 di Ḥayy al-Sammānah. Beliau menuntut ilmu dengan ulama besar Syam seperti syaikh Maḥmūd al-'Aṭṭār, syaikh Badr al-Dīn al-Ḥusnī, syaikh 'Abd al-Qādir al-Iskandarānī dan ramai lagi. Beliau pernah menjadi imam, khatib dan guru di kawasan Qatnā. Pada tahun 1911, beliau dilantik menjadi mufti Qatnā. Beliau terus memikul amanah tersebut sehingga beliau meninggal dunia pada tahun 1958. Jenazahnya disemadikan di tanah perkuburan *Bāb al-Ṣaghīr* berhampiran dengan makam gurunya syaikh Badr al-Dīn al-Ḥusnī.

[Sila lihat : (1) Abū Iqbāl (1977), "Ḥakadhā 'Allamatnī al-Rabbāniyyūn", *Ḥaḍārah al-Islām*, tahun 18, bil.4, Jun 1977, hal.20-21, (2) Muḥammad Muṭi' al-Ḥāfiẓ dan Nizār Ibāzī (1986), *op.cit.*, j.2, hal.678-692, (3) al-Farfūr (1988), *op.cit.*, hal 4-5.]

⁹⁰ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.32,40.

⁹¹ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.49. Beliau ialah Yahyā bin Muhy al-Dīn bin Ṣāliḥ bin Aḥmad al-Sabbāgh. Beliau telah menghafaz al-Quran sejak kecil lagi. Antara guru-guru beliau ialah syaikh Ṣāliḥ al-Muṣīlī, syaikh 'Abd al-Raḥmān al-'Aṭṭār, syaikh Badr al-Dīn al-Ḥusnī, syaikh Amin Suwayd dan syaikh Amin al-Kurdi. Beliau banyak membaca dan mengkaji karya tulisan syaikh Muhy al-Dīn bin 'Arabī. Selepas mencapai satu tahap yang tinggi dalam menuntut ilmu beliau mula mengajar di masjid-masjid terutamanya Jāmi' Syaikh Muhy al-Dīn yang terletak di al-Ṣalāhiyyah. Pada 20 Safar 1381H beliau meninggal dunia ketika berusia lapan puluh lima tahun dan jenazahnya dikebumikan di tanah perkuburan *Bi'r al-Tūṭah* yang terletak di *Ḥayy al-Muhājirīn*, Damsyik [Sila lihat : (1) Muḥammad Muṭi' al-Ḥāfiẓ dan Nizār Ibāzī (1986), *op.cit.*, j.2, hal.752, (2) al-Farfūr (1988), *op.cit.*, hal.309.]

⁹² Beliau mendapat pendidikan awal di halakah syaikh 'Alī al-Daqar. Kemudian beliau menuntut dengan syaikh Badr al-Dīn al-Ḥusnī selama sepuluh tahun. Setelah memiliki ilmu yang luas beliau menyumbangkan khidmatnya di Jāmi' Zayd bin Ṭhābit. Beliau meninggal dunia pada 28 Februari 1973 di Damsyik. [Sila lihat: (1) 'Abd al-Ghānī al-Daqar (1973), "al-'Ālim al-'Āmil", *al-Tamāddun al-Islāmī*, bil.40, hal.387-390, (2) Adnān Zarzūr (1973), "Rajul Faqadnāh", *Ḥaḍārah al-Islām*, bil.02, thn.14, 14 Mei 1973, hal.46-52, (3) Muṣṭafā al-Sibā'i (1984), *Uḡamā'unā fī al-Tārīkh*, Damsyik : T.P, hal.149-158, (4) al-Farfūr (1988), *op.cit.*, hal.24.]

⁹³ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.55-56.

Sa'id Hawwā menggambarkan 'Abd al-Karīm al-Rifā'i :

"Beliau seorang yang berhikmah dalam tindak-tanduknya, prihatin, lembut dan seorang yang bertaqwa. Beliau menyayangi semua orang Islam. Syaikh tidak pernah membuka ruang kepada musuh untuk membuat konspirasi menjatuhkan Islam."⁹⁴

8. Syaikh Ḥassan Ḥabannakah al-Midānī (1908-1978)⁹⁵

Sa'id Hawwā menyebut tentang Syaikh Ḥasan Ḥabannakah di beberapa tempat di dalam catatan peribadi beliau. Hubungan mereka terserlah dalam kerja-kerja dakwah terutamanya ketika berlakunya Krisis Perlembagaan 1973. Beliau merupakan individu yang memujuk Ḥafīz al-Asad supaya membebaskan Sa'id Hawwā dari penjara.⁹⁶

9. Syaikh Sa'id al-Burhānī (1892-1967)⁹⁷

10. Syaikh Aḥmad al-Tilmisānī (1899-1959)⁹⁸

⁹⁴ Sa'id Hawwā (1988d), *op. cit.*, hal. 56.

⁹⁵ Beliau ialah Ḥassan bin Marzūq Ḥabannakah yang terkenal dengan gelaran al-Midānī. Beliau dilahirkan di *Ḥayy al-Midānī*, Damsyik sekitar tahun 1326H. Beliau menguasai pelbagai bidang ilmu seperti fiqh mazhab Hanafi dan Syafie, tafsir, hadith, sirah, bahasa Arab, tauhid di samping ilmu botanika, ilmu perubatan dan lain-lain lagi. Beliau merupakan pengasas *Jam'iyyah al-Tawjīh al-Islāmī* yang berfungsi sebagai pusat penyebaran ilmu yang melahirkan pendakwah yang membawa siji dalam bidang syaria. Selain itu Syaikh turut serta mengasaskan beberapa *ma'had* seperti *Ma'had Syaikh Muḥammad al-Farrā'*, *Ma'had Syaikh Ṣiddīq Ḥabannakah*, *Ma'had Syaikh Muṣṭafā Khān*. Beliau merupakan individu penting dalam penubuhan *Rābiṭah al-'Ulamā' bi Dimasyq*. Beliau pernah memegang amanah setiausaha dan ketua pertubuhan tersebut. Memandangkan ilmunya yang luas beliau dilantik sebagai wakil Syria dalam *Majlis Ta'sisi li Rābiṭah al-'Ālam al-Islāmī*. Beliau meninggal dunia pada 15/11/1978. [Silahat: (1) "Rajul Faqadnāh al-'Allāmah al-Mujāhid al-Syaikh Ḥasan Ḥabannakah", *Ḥaḍārah al-Islām*, thn. 19, Oktober-November 1978, bil. 8-9, hal. 96-123, (2) Muḥammad Muṭi' al-Ḥafīz (1991), *op. cit.*, j. 3, hal. 397-406, (3) Yūsuf (1999a), *op. cit.*, j. 1, hal. 138-139.]

⁹⁶ Sa'id Hawwā (1988d), *op. cit.*, hal. 55-56.

⁹⁷ Sa'id Hawwā (1988d), *op. cit.*, hal. 49. Beliau ialah Muḥammad Sa'id bin 'Abd al-Rahmān bin Muḥammad Sa'id bin Muṣṭafā bin Muḥammad bin 'Alī bin Walī al-Burhān al-Daghastānī. Beliau dilahirkan di Suwayqah, Damsyik. Sumbangannya kepada masyarakat jelas melalui kelas-kelas pengajian di *Jamī' al-Tawbah* di samping kelas-kelas di *Jamī' al-Umawī*, di masjid-masjid lain atau di rumah penuntutnya. [Silahat: (1) Khayr al-Dīn al-Ziraklī (1984), *op. cit.*, j. 6, hal. 145., (2) Muḥammad Muṭi' al-Ḥafīz dan Nizār Ibāzī (1986), *op. cit.*, j. 2, hal. 794-804, (3) al-Farfūr (1988), *op. cit.*, hal. 266.]

⁹⁸ Beliau ialah Aḥmad bin Muḥammad bin Yals Dīn Syāwisy al-Tilmisānī. Beliau dilahirkan di Tilmisān, Algeria sekitar tahun 1317H. Pada tahun 1329H beliau mengikut bapanya berhijrah ke Damsyik kerana tekanan Perancis terhadap ulama Algeria. Semasa di Damsyik beliau mengasaskan *Madrasah al-Irsyād wa al-Ta'ālīm* di *Mi'dhanah al-Syām*. Beliau bertugas di situ

11. Syaikh Ahmad al-Ḥārūn(1900-1962)⁹⁹

Sa'īd Ḥawwā menyebut di dalam catatan peribadinya:

“ Syaikh Ahmad al-Ḥārūn dan syaikh Yahyā al-Sabbāgh merupakan *awliyā'* *Dimasyq* yang terkenal... Kami menziarahi syaikh Ahmad al-Ḥārūn di rumahnya dan kami kagum dengan ilmu yang disampaikan olehnya. ... Beliau bertanya kepada kami tentang beberapa ayat al-Quran. Beliau memberikan tafsiran baru yang tidak terlintas di pemikiran. Walaupun begitu kami menerimanya kerana beliau mengemukakan hujah yang bernas.”¹⁰⁰

12. Syaikh Basyir Qahwji¹⁰¹

13. Syaikh 'Abd Allāh al-Harāwī

Menurut Sa'īd Ḥawwā, beliau bersama rakannya yang lain belajar ulum hadith dan menghafaz *Alfiyah al-'Irāqī* dengan 'Abd Allāh al-Harāwī.¹⁰²

2.2.5.4 Guru-guru Lain

1. Syaikh 'Abd al-Fattāh Abū Ghuddah(1917-1997)¹⁰³

sehingga akhir hayatnya. Beliau meninggal dunia di Damsyik pada 28 Jamadil Awwal tahun 1379H dan dikebumikan di *Maqbarah Bāb al-Ṣaghīr* bersebelahan pusara bapanya. [Sila lihat : Muḥammad Muṭī' al-Ḥafīz dan Nizār Ibāzī(1986), *op.cit.*, j.2, hal.718-719.]

⁹⁹ Beliau ialah Ahmad bin Muḥammad bin Ghanīm al-Ḥārūn. Beliau dilahirkan di *Ḥayy al-Ṣalāhiyyah*, Damsyik. Bapanya meninggal dunia ketika beliau berusia tujuh tahun. Beliau terkenal sebagai seorang khatib yang petah. Beliau banyak memberi sumbangan di Damsyik seperti mengasaskan *Jamī'yyah al-'Aqibiyyah al-Khayriyyah* bersama syaikh 'Abd al-Wahhāb pada tahun 1956. Beliau meninggal dunia pada hari Rabu 15 Syawal 1386H. [Sila lihat:(1)Muṣṭafā al-Sibā'ī(1962), “Rajul Faqadnah al-Syaikh Ahmad al-Ḥārūn, *Ḥadarah al-Islām*, bil.5, Disember 1962, hal.86-92, (2)Muṣṭafā al-Sibā'ī (1984), *'Uṣamā'unā fī al-Tārīkh*, Damsyik: Dār al-Qalam, hal.56, (3)Muḥammad Muṭī' al-Ḥafīz dan Nizār Ibāzī(1986), *op.cit.*, j.2, hal.753-762, (4)al-Farfūr(1988), *op.cit.*, hal.24.

¹⁰⁰ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.49.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.46, Sa'dī Ahmad Zaydān (1993), *op.cit.*, hal.29

¹⁰³ Beliau ialah 'Abd al-Fattāh bin Muḥammad bin Basyir bin Ḥassan Abū Ghuddah. Beliau dilahirkan di bandar Ḥalab pada tahun 1917. Beliau mendapat pendidikan awal di *Madrasah al-'Arabīyyah al-Islāmiyyah* dan *Madrasah al-Khasrawīyyah* (1936-1942). Beliau melanjutkan pengajiannya di Universiti al-Azhar(1944-1950). Semasa di Mesir beliau bertemu dengan Ḥassan al-Bannā dan terkesan dengan pemikirannya. Sekembalinya ke Ḥalab beliau aktif dalam al-Ikhwān al-Muslimūn. Beliau pernah mengajar di Kuliyyah Syariah, Universiti Damsyik selama tiga tahun(1383H-1385H). Beliau pernah dimasukkan ke penjara *Tadmūr al-Ṣaḥrāwī* (1966-Jun 1967). Selepas dibebaskan beliau berhijrah dan menetap di Arab Saudi. Di sana beliau bertugas di

Sa'īd Ḥawwā dalam satu karyanya memuji Syaikh Abū Ghuddah:

"Saya tidak melihat dikalangan ulama Islam yang saya temui yang menepati firman Allah Taala:
Maksudnya: Apabila dibacakan kepada mereka ayat-ayat tuhan yang maha pemurah mereka terus sujud dan menangis. [Surah Maryam (19): 58], kecuali syaikh Muḥammad al-Ḥāmid dan syaikh Abū Ghuddah."¹⁰⁴

2-Syaikh 'Abd al-'Azīz bin Bāz (1915-2000)¹⁰⁵

3-Syaikh Wahbī al-Ghāwujī¹⁰⁶

Beliau adalah guru yang menyemak tiga buah kitab karangan Sa'īd Ḥawwā iaitu Allāh Jalālūh, al-Rasūl dan al-Islām.¹⁰⁷ Beliau mengajar anak-anak Sa'īd Ḥawwā kitab *al-Lubāb*. Sa'īd Ḥawwā turut hadir dalam majlis tersebut.¹⁰⁸

Universiti al-Imām Muḥammad bin Sa'ūd. Pada tahun 1991 beliau bersara dan menumpukan sepenuh masanya kepada kerja-kerja penulisan. Beliau meninggal dunia pada hari Ahad 9 Syawal 1417H.

[Sila lihat : (1) al- Bayyūmī (1999), *op.cit.*, j.4, hal.212-225, (2) "Tarjamah al-Syaikh 'Abd al-Fattāh Abū Ghuddah Biqalamih", dalam Muḥammad bin 'Abd Allāh Āl Rasyīd (1999), *al- Imtidād al-Fattāh fī Marwīyyāt al-Syaikh 'Abd al-Fattāh*, Riyadh : Maktabah al-Imām al-Syāfi'i.]

¹⁰⁴ Sa'īd Ḥawwā (1988g), *op.cit.*, hal.437, Sa'dī Aḥmad Zaydān (1993), *op.cit.*, hal.28.

¹⁰⁵ Muḥammad Ḥawwā (1995), "Ṣafahāt Majhulāh min Hayāh al-Syaikh Sa'īd Ḥawwā", *al-Nūr*, Syawal 1415H, hal.33. Beliau ialah 'Abd al-'Azīz bin 'Abd Allāh bin 'Abd al-Rahmān bin Muḥammad bin 'Abd Allāh. Beliau dilahirkan di Riyadh pada bulan Zulhijjah 1330H. Beliau pernah memikul beberapa tanggungjawab seperti Rektor Universiti Islam Madinah Munawwarah (1389-1395H). Beliau juga memegang amanah sebagai Mufti Arab Saudi sehinggalah beliau meninggal dunia pada pagi Khamis 27 Muharram 1420H di Taif. Jenazahnya disemadikan di *Maqbarah al-'Adl*, Makkah al-Mukarramah. [Sila lihat: (1) Dr.Nāṣir Musfir al- Zahrānī (1999), *Maqbarah al-'Adl*, Makkah al-Mukarramah. (2) "Raḥīl al-'Allāmah Ibn Bāz", *al-Mujtama'*, bil.1350, 18 Mei 1999, hal.45.]

¹⁰⁶ Beliau berketurunan Albania. Bapanya Sulaymān al-Ghāwujī berasal dari Albania kemudian berpindah ke Damsyik. Beliau dibesarkan di Damsyik dan menetap di sana sehingga berlakunya berpindasan kerajaan Syria terhadap ulama. Kemudian beliau berpindah ke beberapa tempat seperti Arab Saudi dan Jordan. Sekarang beliau menetap di al-Syāriqah, Emiriah Arab Bersatu dan mengajar di *Kulliyah al-Lughah al-'Arabīyyah wa al-Dirāsāt al-Islāmiyyah*. Penulis sempat bertemu dengan beliau beberapa kali di Jordan.

¹⁰⁷ Sa'īd Ḥawwā (1988a), *al-Islām*, Amman: Dār 'Ammār, _____ (1988b), *al-Rasūl*, Amman: Dār 'Ammār. _____ (1995a), *Allāh Jalla Jalālūh*, Kaherah: Dār al-Salām.

¹⁰⁸ Muḥammad Ḥawwā (1995), "Ṣafahāt Majhulāh min Hayāh al-Syaikh Sa'īd Ḥawwā", *al-Nūr*, Syawal 1415H, hal.33. *al-Lubāb* merupakan kitab mazhab Hanafi.

2.3 Sa'īd Ḥawwā Pendidik

Berdasarkan catatan peribadi Sa'īd Ḥawwā, beliau mengajar di beberapa buah sekolah iaitu:

a) *Dār al-Mu'allimīn* dan *Thānawīyyah al-Ḥaskah*

Setahun selepas menamatkan pengajian di universiti iaitu pada tahun 1961, Sa'īd Ḥawwā mendapat tawaran mengajar di al-Ḥaskah. Beliau ditempatkan di *Dār al-Mu'allimīn* dan *Thānawīyyah al-Ḥaskah*.¹⁰⁹

b) Sekolah Swasta *āl al-Khaznawī*

Sa'īd Ḥawwā ditukarkan dari al-Ḥaskah ke al-Qāmisylī kerana menyampaikan khutbah yang kontroversi. Ketika menyampaikan khutbah tersebut beliau menyentuh dua isu sensitif iaitu:

(a) Pengakuan Taurat dan Injil berkaitan kerasulan Nabi s.a.w. Isu tersebut menyentuh sensitiviti orang kristian dan menyebabkan paderi telah meminta supaya Sa'īd Ḥawwā ditukar.

(b) Mengkritik pengisian yang bertentangan dengan norma Islam dalam program malam kebudayaan yang dianjurkan oleh *Thānawīyyah al-Ḥaskah*.

Khutbah yang disampaikan oleh beliau telah mendorong salah seorang ahli jemaah mengajak orang ramai membuat demonstrasi. Insiden yang berlaku

---

¹⁰⁹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 59, Sa'dī Zaydān(1993), *op.cit.*, hal. 25.

tidak dirancang sama-sekali oleh Sa'īd Ḥawwā. Kesan daripada insiden tersebut, beliau ditukarkan ke al-Qāmisylī dan mengajar di sekolah swasta yang dimiliki oleh *āl al-Khaznawī*.¹¹⁰

c) Guru di al-Sulamīyyah, Ḥamāh

Pada tahun berikutnya Sa'īd Ḥawwā bertugas di *Madāris al-Dhukūr al-Sulamīyyah*.¹¹¹ Beliau menggambarkan pengalamannya di al-Sulamīyyah:

“...Pengajaran di al-Sulamīyyah suatu yang berlainan kerana penduduknya yang berbeza. Ia menjadi pusat bagi puak Ismā'īliyyah¹¹² sejak dahulu lagi. Di al-Sulamīyyah juga terdapat perkampungan bagi puak al-Nuṣayriyyah”¹¹³

¹¹⁰ *Ibid*.

¹¹¹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.83.

¹¹² Menurut Sa'īd Ḥawwā, al-Sulamīyyah menjadi bandar bagi puak Ismā'īliyyah. Berdasarkan pemerhatian beliau, terdapat dua golongan Ismā'īliyyah iaitu golongan yang beriman dengan Baghā Khān dan keluarganya. Mereka tidak mengamalkan ibadat Islam. Sekumpulan yang lain pula mendirikan syiar Islam. Ismā'īliyyah merupakan satu mazhab syiah yang diasaskan oleh 'Abd Allāh bin Maymūn al-Qadah. Mereka berpegang dengan aqidah Imamiyah dan mempercayai bahawa agama adalah satu rahsia yang tidak diketahui kecuali melalui imam yang dipilih. Mereka mengamalkan syariat Islam seperti solat, zakat, haji tetapi tidak sama dengan Ahli Sunnah. Pengikut mazhab ini sekarang berada di Syria, Oman, Iran, Asia Tengah, Pakistan dan kebanyakannya di India dan Afrika Utara. Sila lihat: (1)Muḥammad bin 'Abd al-Karīm al-Syahrastānī (t.1), *al-Milal wa al-Naḥl*, Kaherah: Maṭba'ah al-Azhar, j.1, hal.191-192, (2)Maḥmūd Ḥamdī Zaqzūq et al. (2001), *Mawsū'ah al-Islāmīyyah al-'Āmmah*, Kaherah: Wizārah al-Awqāf, hal.146-147.

¹¹³ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.60. al-Nuṣayriyyah ialah satu kumpulan syiah yang melampau. al-Nuṣayriyyah disandarkan kepada pengasasnya iaitu Muḥammad bin Nāṣir al-Namirī. Beliau telah mendakwa dirinya sebagai nabi dan Abū al-Ḥasan al-'Askarī, Imam kesebelas dalam mazhab Syiah Imamiyah sebagai tuhan. Abū al-Ḥasan al-'Askarī telah melantik beliau sebagai nabi. Antara pegangan mereka ialah :

1. Aqidah *al-ḥulūl wa al-ittiḥād* : menurut kepercayaan mereka Allah berupa dalam bentuk manusia beberapa kali seperti rupa Saidina Ali, nabi Ismail a.s dan nabi Harun a.s.
2. Menggugurkan sebahagian hukum taklifi dan mengharuskan perkara-perkara yang haram.
3. Menta'wil nas-nas syarak secara tanda(lambang) dan secara batin.
4. Aqidah *al-Tanāsukh* dan menafikan kebangkitan, pahala dan balasan.
5. Pembelajaran rahsia yang berkaitan dengan martabat-martabat al-Nuṣayriyyin
6. Bersepakat dengan kebanyakan mazhab Syiah dengan menuduh dan melaknat Saidina Abu Bakar, Umar, Uthman, Talhah, Khalid bin al-Walid dan kebanyakan para sahabat r.a.
7. Berpegang dengan asas Islam tetapi berbeza dari segi hukum dan cara pelaksanaan ibadat:-
(a) Solat lima waktu tetapi berbeza dari segi bilangan rakaat dan bilangan sujud.

Kemudian beliau berhenti mengajar kerana mengikuti *al-Khidmah al-Ijbārīyyah* pada tahun 1963. Beliau menyambung semula tugasnya di al-Sulāmiyyah selepas tragedi Jāmi' al-Sulṭān selama dua tahun (1965-1966).¹¹⁴

d) Pendidik di Arab Saudi

Sepanjang tempoh 1966-1971, Sa'īd Ḥawwā telah mengikat kontrak bertugas di Arab Saudi. Beliau mengajar di al-Hufūf selama dua tahun, kemudian di Madīnah. Beliau mengajar di *al-Ma'āhid al-Ilmiyyah* yang merupakan cawangan Universiti Islam Madinah.¹¹⁵ Di samping itu beliau turut mengadakan halakah tidak rasmi di Masjid Nabawi.¹¹⁶

Begitu juga, sepanjang tempoh di Arab Saudi, beliau menyampaikan siri-siri ceramah di *Ma'had al-Ilmiyyah*, beberapa buah universiti, *Dawr al-Mu'allimīn* dan khususnya di *Nādī al-Anṣār* dan *Nādī Uḥud*. Menurut beliau, ceramahnya di dua tempat ini antara yang paling beliau sukai dalam hidupnya.¹¹⁷

(b) Menolak solat Jumaat dan tidak datang ke masjid.

(c) Puasa seperti orang Islam tetapi tidak boleh mendekati isteri sepanjang bulan Ramadan.

(d) Menolak ibadat haji dan mengatakan hukumnya haram. Mereka juga mengharamkan menziarahi makam Rasulullah s.a.w kerana berhampiran dengan kubur Saidina Abu Bakar r.a dan Umar r.a.

(e) Menghalalkan arak, liwat dan perkahwinan dengan mahram.

Sila lihat: al-Syahristānī (t.t), j. I, hal. 188-190, (2) Zaqqūq *et al.* (2001), hal. 1402-1404.

¹¹⁴ Sa'īd Ḥawwā (1988d) *op.cit.*, hal. 68. 82.

¹¹⁵ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 93.

¹¹⁶ Temubual penulis dengan Dr. 'Adhāb al-Himsy pada 13 Januari 2000, temubual penulis dengan Dr. Aḥmad al-Jawwād pada 21 Februari 2000.

¹¹⁷ Sa'īd Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 94.

e) *Thanawīyyah al-Ma'arrāh*

Sa'īd Ḥawwā ditugaskan di al-Ma'arrāh pada tahun 1972-1973 selepas beliau menamatkan kontrak di Arab Saudi. Beliau terus berkhidmat sehinggalah beliau ditangkap dari sekolah yang sama kerana terlibat dalam Krisis Perlembagaan 1973.¹¹⁸

2.4 Kerahan Tenaga(al-Marḥalah al-'Askariyyah)

Selepas mengajar di beberapa buah sekolah, Sa'īd Ḥawwā mengikuti *al-Khidmah al-Ijbārīyyah* iaitu pada 5 Januari 1963. Beliau telah mengambil masa selama setahun empat bulan untuk mengikuti latihan tersebut. Pada awalnya, Sa'īd Ḥawwā mengikuti latihan di *Kullīyyah al-Qubbāt al-Iḥtiyāṭīyyah* selama enam bulan dan kemudiannya di cawangan *Sijillāt al-'Askariyyah* di Damsyik.

(a) *Kullīyyah al-Qubbāt al-Iḥtiyāṭīyyah*

Menurut Sa'īd Ḥawwā, kehidupan di *kullīyyah* tersebut penuh dengan cabaran kerana penghuninya sentiasa berselisih antara satu sama lain. Di sini beliau sering bertelingkah dengan beberapa individu kerana mendapati masyarakatnya bertindak diluar batasan kemanusiaan. Sepanjang berada di *Kullīyyah al-Qubbāt al-Iḥtiyāṭīyyah*, Sa'īd Ḥawwā tidak pernah melepaskan peluang berdakwah.¹¹⁹

¹¹⁸ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.104.

¹¹⁹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.61.

(b) *Sijillāt al- 'Askariyyah*, Damsyik

Tidak berapa lama selepas itu, Sa'īd Ḥawwā berpindah ke *Sijillāt al- 'Askariyyah*, Damsyik. Di sini Sa'īd Ḥawwā membahagikan waktunya di antara mengikuti latihan ketenteraan dan waktu bersama dengan para siswa Ḥamāh yang menuntut di universiti.

Selepas satu tahun empat bulan mengikuti *al-Khidmah al-Ijbāriyyah*, beliau berhenti daripada kursus dan memulakan kehidupan sebagai rakyat biasa di Damsyik. Beliau mula menyampaikan khutbah di Masjid Universiti Damsyik.¹²⁰

2.5 Kehidupan Berumah tangga

Sa'īd Ḥawwā melangsungkan perkahwinannya ketika berusia tiga puluh tahun. Beliau memilih isteri yang beragama serta memahami kehidupannya sebagai seorang yang menggadaikan dirinya untuk Islam. Beliau menyebut dalam biografinya bahawa dia pernah meminang seorang gadis Damsyik dengan menjadikan salah seorang temannya sebagai orang tengah tetapi usaha tersebut terhenti apabila sahabat tersebut bertukar ke tempat lain.¹²¹

Sa'īd Ḥawwā berkahwin dengan Umm Muḥammad yang merupakan sepupu kepada rakannya Muṣṭafā al-A'sar.¹²² Beliau menyebut bahawa ketika meminang isterinya, beliau berkata di hadapan ibu dan adik beradiknya :

¹²⁰ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.63.

¹²¹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.64.

¹²² Beliau dilahirkan pada tahun 1932 di Bāniyās. Beliau pernah menuntut dengan Dr.Muṣṭafā al-Sibā'i di Universiti Damsyik. Pada tahun 1959 beliau bertugas sebagai guru *al-Tarbiyyah al-Islamiyyah* di al-Ladhikiyyah. Kemudian beliau bertukar ke Bāniyās. Beliau meninggal dunia pada 17 Ogos 1968 di Damsyik akibat satu kemalangan di jalan Ḥamāh-al-Sulamīyyah. [Sila lihat:

“Saya mahukan isteri yang memandang seperti pandanganku, mendengar sepertiku dan berfikir sepertiku.”¹²³

Sa’id Hawwā menyebut tentang isterinya di dalam catatan peribadinya:

“Saya dapati Umm Muḥammad lebih baik daripada apa yang saya mahu dan idam-idamkan dan memiliki kemampuan yang lebih daripada yang saya gambarkan, semua ini adalah anugerah Allah. Dialah penghibur, penenang, tempat tinggal dan pembantu, saya terhutang budi dengannya.”¹²⁴

Majlis perkahwinan Sa’id Hawwā berlangsung selepas tragedi Jami’ al-Sulṭān 1964. Majlis diadakan di Damsyik dengan bantuan Haji ‘ Abd al-Karīm al-Syāmī. Majlis tersebut dilakukan tanpa pengetahuan keluarganya. Berita perkahwinan Sa’id Hawwā dengan Umm Muḥammad telah mengejutkan keluarganya di Hamāh.¹²⁵ Setelah mendapati bahawa isterinya seorang yang solehah, begitu juga ibunya seorang yang solehah, dia berjanji tidak akan berkahwin sehinggalah isterinya meninggal dunia.¹²⁶

Umm Muḥammad menggambarkan kehidupannya dengan Sa’id Hawwā

“Saya hidup bahagia dengan syaikh. Kehidupan kami diisi dengan aktiviti yang berfaedah. Kehidupan kami penuh dengan kerja-kerja dakwah. Anak-anak sentiasa membantu beliau melayan tetamu yang datang ke rumah... begitu juga kami mengisi waktu dengan kerja-kerja penulisan... di hujung minggu pula kami keluar bersiar-siar... saya tidak pernah merasa susah atau mengeluh kerana pada hari pertunangan beliau menyebut tiga syarat untuk berkahwin dengannya iaitu:

“Rajul Faqadnah: al-Ustādh Mustafā al- A’sar”, *Ḥadārah al-Islām*, bil.10, September 1969, hal.78-79]

¹²³ Sa’id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.83.

¹²⁴ Sa’id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.83, Tamām Barāzī(1989), “al-Syaikh Sa’id Hawwā al-‘Ālim al-Manādīl”, *al-Waṭan al-‘Arabī*, Paris, 7 April 1989, hal.25.

¹²⁵ Sa’id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.83.

¹²⁶ Penulis mendapat maklumat ini daripada Mu’adh Hawwā dalam satu pertemuan tidak rasmi di rumahnya.

Pertama: Berbuat baik kepada kedua ibu bapanya dan melayan saudara mara dengan baik.

Kedua: Bekerjasama membantunya menyediakan makanan untuk tetamu yang datang ke rumah dan bersabar dengan kerenah mereka.

Ketiga: Menjaga maruah diri.

Sekiranya saya menunaikan tiga perkara ini, maka saya akan memperoleh apa-apa yang saya mahu.¹²⁷

Hasil daripada perkahwinan tersebut, Sa'īd Ḥawwā dianugerahkan empat orang anak, Muḥammad(lahir di Syria 1965), Aḥmad(lahir di Syria 1966), Mu'ādh(lahir di Madinah Munawwarah 1969) dan Fāṭimah(lahir di Syria 1967).¹²⁸

2.6 Kehidupan Dalam Tahanan(1973-1979)

Sa'īd Ḥawwā pernah dipenjarakan iaitu selepas beliau kembali bertugas di Ḥamāh pada musim panas tahun 1971. Mulai tahun 1972, Sa'īd Ḥawwā mula bertugas di *Thānawīyyah al-Ma'arrāh* dan isterinya pula di *l'dādīyyat Banāt Ḥamāh*. Sa'īd Ḥawwā ditahan di sekolah yang sama kerana beliau merupakan pencetus utama kepada Krisis Perlembagaan 1973. Beliau telah mengumpul tandatangan para ulama di Ḥalab, Ḥimş dan Ḥamāh menyatakan protes mereka terhadap undang-undang baru yang tidak meletakkan syarat presiden negara mestilah beragama Islam.¹²⁹

---

¹²⁷ Sedutan wawancara siswi Malaysia University of Jordan dengan balu Sa'īd Ḥawwā, Umm Muḥammad pada 5 Februari 2000. Sila lihat: **Apendiks E**.

¹²⁸ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.82.

¹²⁹ Sa'īd Ḥawwā(1988d), *op.cit.*, hal.110.

Beliau dimasukkan ke penjara selama 5 tahun iaitu diantara 1973-1978. Sa'id Hawwā menganggap penahanan beliau sebagai anugerah yang besar dari Allah. Menurut catatan peribadinya, tempoh pemenjaraan membolehkan beliau mengarang buku yang tidak mungkin ditulis sekiranya berada diluar. Beliau menghasilkan kitab-kitab berikut di dalam penjara; *al-Asās fī al-Tafsīr, Min Ajl al-Khuṭwah ilā al-Amām 'alā al-Ṭarīq al-Jihād al-Mubārak, Jawlāt fī al-Fiqhayn al-Kabīr wa al-Akbar wa Usūlihimā, Tarbiyatunā al-Rūḥiyyah, al-Qawā'id fī al-Binā'*, *Risālah bi Rasm al-Tanfidh* dan *Risālah Nazariyyatuna al-Amniyah*. Semua karya ini berjaya dikeluarkan daripada penjara walaupun mengikut undang-undang penjara buku-buku dilarang dibawa keluar.¹³⁰ Semasa dalam tahanan, Sa'id Hawwā menanggung pelbagai siksaan. Menurutnyanya peringkat yang paling mencabar ialah ketika beliau dipenjarakan berseorangan iaitu pada tujuh bulan pertama penahanan. Pernah pada satu masa beliau tidak dibenarkan langsung keluar ke ruang pernafasan.¹³¹

Setelah lima tahun merengkok di penjara, Sa'id Hawwā dibebaskan tanpa sebarang syarat. Kepulangnya disambut hangat oleh penduduk Hamāh. Beliau telah menyampaikan ceramah sempena sambutan Maulidurasul 1399H.¹³² Sa'id Hawwā kemudiannya ke Arab Saudi untuk menunaikan umrah. Sejak itu beliau tidak kembali ke Syria sehingga akhir hayatnya.

¹³⁰ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 129.

¹³¹ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 121.

¹³² Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 133. **Sila lihat:** Petikan ucapan Sa'id Hawwā sempena Maulidurasul 1978 di Hamāh.

2.7 Kehidupan Dalam Buangan(1979-1989)

Selepas dibebaskan dari penjara pada tahun 1978, Sa'id Hawwā menetap beberapa ketika di Hamāh. Tidak berapa lama selepas itu, barisan kepimpinan al-Ikhwān al-Muslimūn menasihati beliau supaya meninggalkan Syria. Selepas perbincangan panjang, Sa'id Hawwā meninggalkan Syria pada 20 Mac 1978 menuju ke Jordan dan menetap di situ sehinggalah meninggal dunia.¹³³ Selain dari menjalankan aktiviti dakwah di Jordan¹³⁴, Sa'id Hawwā turut melakukan beberapa siri dakwah dalam pengembaraan.

2.8 Pengembaraan

Kebanyakan orang mengembara dengan tujuan bersiar-siar atau menghiburkan hati. Namun para ulama mempunyai visi dan misi tersendiri dalam setiap pengembaraan yang dilakukan. Mereka menjadikan pengembaraan sebagai salah satu cara untuk meluaskan pengetahuan, menyebarkan ilmu serta mengajak orang lain kepada kebenaran. Antara individu yang melalui siri pengembaraan yang menjadi tradisi ulama ialah Sa'id Hawwā. Sepanjang hidupnya, beliau telah melakukan beberapa lawatan. Berikut adalah tempat yang pernah menjadi medan pengembaraan beliau :

---

¹³³ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.138.

¹³⁴ Aktiviti dakwah Sa'id Hawwā di Jordan akan dibincangkan dalam bab tiga kajian ini. Sila lihat hal.141-144 dan 149-150 dari kajian ini.

(a) Iraq

Sa'id Ḥawwā menziarahi Iraq beberapa kali. Lawatan pertama beliau ke Iraq ialah pada tahun 1964 iaitu semasa berlakunya Tragedi *Jāmi' al-Ṣulṭān*. Beliau dan beberapa rakannya cuba mendapatkan bantuan daripada pemimpin Iraq.¹³⁵

Pada tahun 1985, Sa'id Ḥawwā sekali lagi bermusafir ke Iraq. Misi kedatangannya kali kedua adalah untuk menghadiri *al-Mu'tamar al-Sya'b al-Muslimīn* yang berlangsung di Baghdad. Muktamar tersebut dihadiri oleh mantan Presiden Iraq, Ṣaddām Ḥusīn, Menteri Wakaf Iraq dan ulama-ulama dunia Arab. Sa'id Ḥawwā dalam muktamar tersebut menyampaikan ucapan menyentuh isu peperangan Iran-Iraq. Menurutnya peperangan tersebut merugikan umat Islam kerana mengakibatkan tragedi penyembelihan antara ahli sunnah dan syiah. Beliau membawa contoh pengalaman peperangan antara Ṣafawī dan Uthmānī. Ianya merupakan peperangan Sunni-Syiah yang telah melemahkan umat Islam di hadapan musuh. Justeru itu cendekiawan syiah dan sunni perlu menghentikan persengketaan yang membahayakan ini. Selain itu, Sa'id Ḥawwā dalam ucapannya mengkritik Revolusi Iran yang dianggap oleh beliau sebagai punca berlakunya fanatik mazhab Syiah. Revolusi tersebut menyebabkan golongan sunni dipinggirkan. Kerajaan Iran tidak membenarkan masjid untuk Ahli Sunnah dan tidak melantik menteri daripada kalangan Ahli Sunnah sedangkan satu pertiga penduduk Iran adalah daripada kalangan mereka.¹³⁶

---

¹³⁵ Ahmad al-Jawwād, *Adwā' 'alā Aḥdāth Jāmi' al-Sulṭān* fī 14/4/1964, hal. 19.

¹³⁶ Sa'id Ḥawwā (1988d), *op. cit.*, hal. 155-156.

Di samping menghadiri muktamar, Sa'id Hawwā bertemu dengan penduduk Hamāh yang menetap di Baghdad dan menyampaikan khutbah Jumaat di *Mu'askar al-Ikhwān*. Beliau juga bertemu dengan *Nā'ib Ra'īs li Ri'āṣah al-Wuzarā'*, Tāhā Yasīn Ramaḍān.¹³⁷

Pengembaraan beliau yang terakhir ke Iraq ialah pada tahun 1987. Beliau dijemput oleh *Ittiḥād al-Ṭalabah al-Sūriyyīn* untuk menyampaikan ceramah sempena Sambutan Maulid al-Rasul.¹³⁸

(b) Arab Saudi

Sa'id Hawwā melawat Arab Saudi beberapa kali selepas dibebaskan dari penjara. Kali pertama ialah ketika beliau mengerjakan ibadah umrah pada tahun 1979. Dalam pengembaraannya tersebut, beliau menyampaikan ceramah di Madinah, Mekah dan Kuliyah Syariah di Riyadh di samping bertemu dengan beberapa kenalan di Taif.¹³⁹

Dalam pengembaraannya yang lain, beliau menyampaikan ceramah di Universiti Petrol yang terletak di sebelah timur Arab Saudi.¹⁴⁰ Pada tahun 1985, Sa'id Hawwā sekali lagi ke sana untuk menunaikan umrah dan bertemu dengan

¹³⁷ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.156.

¹³⁸ Petikan ucapan Sa'id Hawwā sempena Maulid al-Rasul 1987 di Baghdad.

¹³⁹ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.139. Penulis memperolehi beberapa pita ucapan Sa'id Hawwā semasa beliau berada di Arab Saudi seperti petikan ceramah bertajuk : *al-Sayr 'alā Hady al-Anbiyā'* dan petikan ceramah bertajuk: *al-Mirāth al-Nabawī*.

¹⁴⁰ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.141.

saudara-mara dan teman-teman dari Hamāh.¹⁴¹ Pengembaraan terakhir beliau ke Arab Saudi ialah pada 1987 bertujuan untuk bertemu dengan beberapa pihak yang mengambil berat tentang hal ehwal Islam dan mengubati sakit mata yang sedang dialaminya.¹⁴²

(c) Pakistan dan Afghanistan :

Sa'id Hawwā bermusafir ke Pakistan sebanyak tiga kali. Beliau bertemu dengan al-Mawdūdī dalam pengembaraannya yang pertama iaitu pada tahun 1979. Beliau menggambarkan al-Mawdūdī di dalam catatan peribadinya :

“Pertemuan kami dengannya (al-Mawdūdī) merupakan satu pertemuan yang berkat... Dalam perjumpaan tersebut, kami membincangkan dengan panjang lebar tentang dakwah ke jalan Allah di dunia Arab. Syaikh al-Mawdūdī antara lain memberikan pandangan tentang kaedah berinteraksi dengan golongan yang berada di luar gerakan Islam. Menurut mereka tidak sepatutnya ditolak atau dipinggirkan.”¹⁴³

Dalam pengembaraan tersebut, beliau turut bertemu dengan pemimpin jihad Afghanistan di Peshawar. Beliau menasihati mereka supaya bersatu dan bekerjasama sehingga mereka mencapai kemenangan. Pengembaraan kedua pula ialah ketika kematian al-Mawdūdī. Beliau turut serta dalam majlis pengebumian dan bertemu dengan pemimpin gerakan jihad Afghanistan.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 155.

¹⁴² Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 161.

¹⁴³ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 142.

¹⁴⁴ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal. 143.

Pengembaraan terakhir beliau ke Pakistan ialah pada tahun 1986. Menurut Sa'id Ḥawwā kedatangan beliau bersama Adīb al-Jā'ī bertujuan :

- (a) Membuat pertemuan dengan *Ittihad Talabah al-Muslimin* (Kesatuan Pelajar Islam).
- (b) Melawat pusat-pusat pengajian.
- (c) Melawat *Maktab al-Khidmah al-'Arab*.¹⁴⁵
- (d) Bertemu dengan pemimpin jihad Afghanistan.
- (e) Melawat tenaga pengajar Universiti Islam di Islamabad.

Sepanjang pengembaraan tersebut, Sa'id Ḥawwā telah menyampaikan beberapa ceramah dan membuat beberapa rundingan. Beliau telah menulis kajian *al-Qadīyyah al-Afghānīyyah wa al-Taḥarruk al-Mukāfi'* yang diserahkan kepada Burhān al-Dīn Rabbānī.¹⁴⁶

(d) Iran

Sa'id Ḥawwā telah mengadakan lawatan ke Iran pada tahun 1979 selepas melawat Pakistan dan Afghanistan. Beliau telah bertemu dengan Khomeini dan Menteri luarnya Ibrāhīm Yazdī. Perbincangan mereka adalah disekitar hal ehwal Syria dan mereka berjanji akan berbincang dengan pemerintah Syria. Namun begitu, Sa'id Ḥawwā tidak menaruh sebarang harapan kerana kedua-dua pihak tidak sependapat dengan golongan sunni.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Maktab ini berfungsi sebagai pusat gerakan pejuang Arab di Afghanistan.

¹⁴⁶ Sa'id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 161-162. Burhān al-Dīn Rabbānī merupakan salah seorang pemimpin jihad Afghanistan memerangi Rusia.

¹⁴⁷ Sa'id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 94.

(e) Negara Eropah dan Amerika.

Selepas meninggalkan Syria pada tahun 1978, Sa'id Hawwā menghadiri *al-Mu'tamar al-Sya'b al-Muslimin* yang diadakan di Eropah. Dalam muktamar yang dihadiri oleh gerakan Islam sedunia, Sa'id Hawwā mengemukakan satu kertas kerja berhubung organisasi yang diperlukan oleh jemaah Islam.¹⁴⁸ Begitu juga dalam tempoh tersebut, Sa'id Hawwā datang ke Amerika atas jemputan *Rābiṭah al-Ṭullāb al-'Arab* (Kesatuan Pelajar Arab). Menurut telahan beliau, kedatangannya ke Amerika memberi peluang kepadanya meninjau perkembangan Islam di Amerika di samping dapat berkenalan dengan pendukung gerakan Islam di sana.¹⁴⁹

(f) Emiriah Arab Bersatu dan Qatar

Sa'id Hawwā turut melawat Emiriah Arab Bersatu selepas beliau dibebaskan dari tahanan. Beliau telah menyampaikan khutbah Jumaat serta bertemu dengan beberapa orang kenalan. Begitu juga beliau turut ke Qatar dan menyampaikan ceramah di masjid-masjid dan *Markaz Thaqāfi*.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 140.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ Sa'id Hawwā (1988d), *op.cit.*, hal. 139.

(g)Kuwait

Sa'id Ḥawwā telah datang ke Kuwait beberapa kali. Ustaz 'Abd Allāh al-Aqīl menggambarkan pengembaraan Sa'id Ḥawwā ke Kuwait :

"Kami gembira dengan kedatangan beliau ke Kuwait. Beliau ke sini lebih daripada sekali. Beliau menghadiri nadwah mingguan yang kami jalankan pada setiap petang Jumaat. Dalam nadwah tersebut, beliau memberi ucapan yang menyebabkan pendengar terpegun. Beliau memperkatakan tentang metod Imām al-Bannā yang mengambil manfaat daripada kebaikan semua orang...

Di sana beliau turut mengadakan kelas-kelas serta menyampaikan ceramah dan ucapan di *Jam'īyah al-Islāh al-Ijtīmā'īyah bi al-Kuwayt* dan di *Madrasah al-Najāh*. Ceramahny mendapat sambutan hangat daripada pemuda yang mempunyai kesedaran Islam.¹⁵¹

(h)Mesir

Sa'id Ḥawwā bermusafir ke Mesir pada 6 Disember 1986 bersama 'Adnān Sa'd al-Dīn dan beberapa teman yang lain. Menurutny kedatangan mereka ke Mesir bertujuan menjelaskan pendirian terhadap Khomeini yang membahayakan pemikiran dan gerakan serta bertemu dengan *Mursyid al-'Ām* yang baru dan menyatakan sokongan terhadap beliau.¹⁵²

Sepanjang berada di Mesir, beliau menghadiri majlis diskusi dan perbincangan dengan lebih tiga puluh buah yayasan, badan dan pertubuhan politik. Beliau membuat pertemuan dengan ulama al-Azhar, Majlis Tertinggi Hal Ehwal Islam, bekas-bekas menteri wakaf Mesir, politikus, syaikh tariqat, *Jam'īyah Syubbān al-Muslimīn*, pemikir, wartawan, ahli parlimen dan pemimpin parti politik.

¹⁵¹ 'Abd Allāh al-Aqīl(1998), "Tarājim: Min A'lām al-Ḥarakah al-Islāmiyyah al-Mu'āṣirah (45) al-'Ālim al-Dā'iyyah Sa'id Ḥawwā", *al-Mujtama'*, bil. 1289, 24 Februari 1998, hal.50.

¹⁵² Sa'id Ḥawwā(1988d), *op cit.*, hal. 162.

Menurut 'Adnān Sa'd al-Dīn :
 Kedatangan syaikh mempunyai pengaruh besar kepada setiap personaliti yang ditemuinya waima pembesar-pembesar, pemimpin kerajaan, ahli-ahli politik, pemikir dan pendakwah terutamanya melalui cadangan dan ideanya dalam menghadapi kegawatan yang sedang dihadapi oleh ummah atau starategi yang dikemukakan untuk berdepan dengan konspirasi pihak musuh terhadap tanah air umat Islam.¹⁵³

2.9 Peribadi Sa'īd Ḥawwā Sebagai Pendakwah

Sa'īd Ḥawwā merupakan salah seorang tokoh pendidik dan pendakwah berwibawa yang boleh dijadikan contoh. Beliau mempunyai keperibadian yang tinggi berdasarkan setiap tindakan ketika menghadapi pelbagai cabaran dalam hidupnya. Ini adalah hasil dari ketinggian iman seseorang. Penulis berpendapat sifat dan peribadi beliau perlu dijadikan teladan kepada pendakwah pada zaman sekarang. Di antara sifat-sifat Sa'īd Ḥawwā sebagai pendakwah ialah:

(a) Bertaqarrub Dengan Allah s.w.t

Hubungan pendakwah dengan Allah s.w.t merupakan asas utama dalam diri seseorang pendakwah. Hubungan tersebut akan membantu pendakwah dalam meneruskan misi dakwahnya. Walaupun Sa'īd Ḥawwā sibuk dengan kerja-kerja dakwah namun beliau tidak pernah melupakan usaha bertaqarrub kepada Allah s.w.t. Muādh Ḥawwā menjelaskan ibadat Sa'īd Ḥawwā:

1. Solat nawafil dan tahajjud

“Berhubung solat nawafil atau tahajjud saya tidak berapa ingat tetapi syaikh kadang-kadang bangun malam untuk solat dan sekali-sekala dia bangun untuk aktiviti ilmiah ... Hal ini kami lihat pada bapa, sekali-sekala kami terkejut jam 3.00 pagi sebelum masuknya waktu subuh dan kami lihat beliau menulis dan membaca. Beliau sangat menjaga solat duha ...

¹⁵³ 'Adnān Sa'd al-Dīn(1989), “Sa'īd Ḥawwā ma' a al-Du' āh al- ' Āmilīn”, *al-Nadhīr*, bil.113, Zulkadāh 1409H, hal.6.

2. al-Quran

“Beliau menghafaz al-Quran selama empat bulan. Beliau seorang yang sentiasa menggunakan masanya untuk membaca al-Quran ... Diakhir hayat beliau, selain daripada membaca al-Quran secara sendirian beliau selalu menyemak bacaan al-Quran dan meminta kami mendengarnya secara bergilir-gilir...”

Apabila beliau ditimpa angin ahmar beliau memperbanyakkan aktiviti menyemak al-Quran dengan mendengar bacaan al-Quran dari kaset yang dirakam...

3. Haji

Beliau menunaikan haji sebanyak sepuluh atau sebelas kali. Lima kali semasa beliau bertugas di Arab Saudi iaitu sebelum di masukkan ke penjara. Selepas dibebaskan, beliau melakukan ibadat haji sebanyak lima atau enam kali.

4. Wirid dan Zikir

Wirid utama yang menjadi amalannya ialah istighfar seratus kali, selawat ke atas nabi s.a.w seratus kali, لا إله إلا الله seratus kali dan bacaan surah al-Ikhlās serta al-Maw'ūzātayn tiga kali setiap pagi dan petang.

Beliau mengamalkan sepuluh zikir utama dari semasa ke semasa iaitu istighfar, selawat, لا إله إلا الله, الحمد لله, سبحان الله, لا حول ولا قوة إلا بالله, سبحان الله ونحمده سبحان الله العظيم ,

Beliau mengulang setiap zikir di atas sebanyak tujuh ribu kali. Sekiranya beliau ingin berzikir dengan kadar yang lebih tinggi serta mempunyai masa yang lapang beliau akan mengulang-ngulang setiap zikir sebanyak tujuh puluh ribu kali. Selain itu beliau memperbanyakkan selawat kerana beberapa gurunya mengatakan : “Sesiapa yang tiada guru mursyid maka seribu selawat mampu menggantikan tempat guru mursyid”...¹⁵⁴

(b) Mencintai Ulama dan Orang Soleh

Sa'īd Ḥawwā merupakan seorang pendakwah yang menyayangi ulama dan orang-orang soleh serta menghormati mereka. Apabila bertemu dengan ulama dan orang soleh beliau menghormatinya dan mengucup tangannya

¹⁵⁴ Temuramah penulis dengan Mu'adh Ḥawwā pada 22 April 2000.

walaupun pengetahuan mereka lebih sedikit berbanding beliau.¹⁵⁵ Penulis melihat, sifat mulia ini sudah tentu akan membantu beliau dalam meneruskan kerja-kerja dakwah.

(c) Mencintai Penuntut Ilmu

Penuntut ilmu merupakan aset penting kepada dakwah. Mereka memerlukan perhatian daripada pendakwah yang membimbingnya. Berdasarkan kajian, penulis mendapati Sa'id Hawwā sentiasa mengambil berat tentang perkembangan dan permasalahan pelajarannya. Dalam konteks ini, Sa'id Hawwā berpandangan bahawa mereka yang memberi khidmat dan bantuan kepada penuntut ilmu telah menyumbangkan suatu yang besar kepada ummah.¹⁵⁶

(d) Pemurah

Pemurah merupakan sifat yang penting bagi menentukan kejayaan dakwah. Sifat pemurah dapat memberi kesan kepada manusia kerana sumbangan dari hati yang ikhlas dapat menawan hati seseorang.¹⁵⁷ Berdasarkan kajian, penulis mendapati sifat pemurah dan mementingkan saudara lebih daripada diri sendiri telah menjadi darah daging Sa'id Hawwā. Menurut Muḥammad 'Alī Ṣawwān :

---

¹⁵⁵ Temubual penulis dengan 'Abd al-Hamīd al-Aḥdāb pada 8 Februari 2000, Temubual penulis dengan Nafi' 'Ulwānī pada 17 Februari 2000.

¹⁵⁶ Muḥammad Hawwā(199)5, "Ṣafahāt Majhulah min Ḥayāh al-Syaikh Sa'id Hawwā", *al-Nūr*, Syawal 1415H, hal.33.

¹⁵⁷ Hj. Abdul Hadi Awang(2003), *Uslub dakwah dalam Islam: Fikrah, harakah dan Daulah*, Shah Alam : Dewan Pustaka Fajar, hal. 253.

“Beliau seorang yang bersifat pemurah. Sifat ini bukan dibuat-buat sebaliknya sudah menjadi tabiatnya sejak kecil lagi. Saya diberitahu oleh salah seorang teman yang belajar bersamanya, Sa’id menghabiskan kebanyakan masanya dengan berlapur walaupun keluarganya sering mengirim wang atau menghantar bekalan makanan. Beliau berlapur kerana mahu mengajak teman-temannya makan bersama di setiap kali tibanya bekalan dari kampung, kemudian dia berlapur beberapa hari. Beliau tidak pernah mengecewakan teman-temannya yang meminta bantuan kewangan....¹⁵⁸”

(e) Berani dan Tegas Terhadap Musuh.

Berani dan tidak takut kepada sesiapa pun dalam menegakkan kebenaran merupakan salah satu sifat yang menjamin kejayaan pendakwah. Merujuk kepada catatan peribadi Sa’id Ḥawwā penulis menemui beberapa peristiwa yang menunjukkan beliau merupakan seorang yang sangat berani dan lantang menyatakan kebenaran. Antaranya beliau menyebut di dalamnya :

“Seorang pegawai tentera mengherdikku dengan perkataan yang kasar menyebabkan saya melompat tanpa saya sedari. Akhirnya pegawai tersebut meninggal”¹⁵⁹

Marwān Ḥadīd¹⁶⁰ seorang tokoh gerakan Islam Syria menjelaskan tentang keberanian Sa’id Ḥawwā dengan menyebut:

“Sekiranya pertembungan antara kami dengan golongan sosialis sampai kekemuncaknya sehinggakan pihak musuh ingin menyerang kami, kami akan menjadikan Sa’id sebagai perisai untuk berlindung

¹⁵⁸ Temubual penulis dengan Muḥammad ‘Alī Ṣawwān pada 19 Februari 2000.

¹⁵⁹ Sa’id Ḥawwā (1988d), *op.cit.*, hal.62.

¹⁶⁰ Beliau dilahirkan pada tahun 1938 dan mula menyertai al-Ikhwān al-Muslimūn Syria pada tahun 1950. Beliau mendapat pendidikan di Fakulti Pertanian di Mesir. Beliau terkenal sebagai seorang yang berani dalam menentang kerajaan. Semasa berlakunya Krisis Perlembagaan 1973, beliau telah melarikan diri ke Damsyik dan bersembunyi di sana. Ketika bersembunyi beliau dan pengikutnya telah melakukan beberapa serangan terhadap rejim al-Asad. Beliau terus bersembunyi sehinggalah beliau ditangkap pada awal Julai 1975. Beliau dipenjarakan sehingga beliau meninggal di *Military Hospital* pada 18 Julai 1976 akibat dicucuk dengan jarum yang beracun
Sila lihat: (1) Jābir al-Rizq (1980), *al-Ikhwān al-Muslimūn wa al-Muāmarah ‘ala Sūriyā*, T.T.P., Kaherah, hal. 137-147, (2) Aḥmad ‘Abd al-Latīf al-Jadā’ (1985), *op.cit.*, hal.95-100, (3) Mawākib al-Syuhadā’ (1985), T.T.P.: Dār al-Nadhir, j.2, hal.11-17, (4) *Maktabah al-Nadhir li al-Asybal* (4) Marwān Ḥadīd (t.t) T.T.P.: Dār al-Nadhir.

daripada musuh. Begitu juga semasa syaikh Sa'id ingin memasuki *Thānawiyah Ibn Rusyd* atau mahu keluar daripadanya sedangkan kami diugut oleh golongan sosialis atau sesuatu yang tidak baik mungkin menimpa kami sekiranya kami bertindak tetapi syaikh Sa'id tidak begitu. Mana-mana musuh atau sesiapa sahaja tidak boleh menghalangnya sekiranya dia ada sesuatu hajat atau cita-cita yang hendak dicapai. Tidak ramai lelaki yang berani dan memiliki sifat kekelakuan seperti beliau.¹⁶¹

Menurut 'Adnān Sa'd al-Dīn beliau merupakan seorang yang berani menegakkan kebenaran di jalan Allah dan sanggup berdepan dengan musuh tanpa ada perasaan takut dan bimbang. Beliau terus berjuang sehingga akhir hayatnya.¹⁶²

(f) Lemah Lembut dan Mengasihi Orang Mukmin

Sifat lemah lembut dan mengasihi orang mukmin merupakan sifat mulia yang menjadi keistimewaan Rasulullah s.a.w. Penulis turut mendapati sifat lemah lembut dan mengasihi orang mukmin menjadi salah satu sifat terpuji yang ada pada diri Sa'id Hawwā sebagai seorang pendakwah. Sifat rahmat dan kasih sayang yang ada pada Sa'id Hawwā tidak mempunyai sempadan geografi. Amir Zakīyyah menggambarkan sifat penyayang Sa'id Hawwā semasa dalam tahanan dengan menyebut :

“...antara sifat kasih sayang dan kelembutan Sa'id Hawwā terhadap saudaranya ialah apabila salah seorang daripada banduan cedera akibat letupan bom. Bahagian belakang badannya cedera dan kakinya terkena serpihan bom. Melihat keadaan ini, beliau memberi perhatian serius terhadapnya. Beliau sendiri mengubatnya dengan menggunakan madu yang dicampur dengan *Habbah al-Sawdā'* dan menyapunya di badan pesakit. Beliau berkata: “Sekiranya Allah membebaskan kita, saya akan menghantar kamu ke seluruh tempat di dunia untuk mengubat penyakit kamu.” Sa'id Hawwā akhirnya dibebaskan dan kini telah

¹⁶¹ Adhāb al-Hīmsy(2000), *op.cit.*, hal.23.

¹⁶² 'Adnān Sa'd al-Dīn(1989), “Sa'id Hawwā ma' a al-Du' āh al- ' Āmilin”, *al-Nadhīr*, bil.113, Jun 1989, hal.6.

kembali kerahmatullah namun orang yang diubati belum dibebaskan dan berkemungkinan mereka telah membunuhnya.¹⁶³

(g) Tawaduk

Sifat Tawaduk adalah salah satu sifat yang mulia dan istimewa. Menurut Datuk Wan Hussein Azmi, sifat tawaduk menyebabkan seseorang pendakwah menjadi lembut hatinya manakala sifat ujub menyebabkan hati pendakwah menjadi liar. Perasaan ujub merosakkan tugas-tugas pendakwah.¹⁶⁴ Berdasarkan kajian, penulis mendapati beberapa situasi menunjukkan Sa'id Hawwā seorang yang tawaduk. Sebagai contoh, Muḥammad Hawwā menyebut:

“Sayaikh seorang yang sentiasa tawaduk. Saya masih ingat ketika beliau menyampaikan satu ceramah di Riyadh dengan tajuk *Muntalaqāt Islāmiyyah li Haḍārah 'Alamiyah Jadīdah*. Selesai ceramah seorang ustaz memberi pandangan dengan berkata, “Ceramah ini sangat emosional.”Kemudian bangun penonton yang lain mengkritik dengan mengatakan ianya lebih berupa satu impian daripada realiti. Begitulah setiap peserta memberi pandangan dan komentar, ada yang memuji dan ada yang mengkritik. Setelah mendengar pandangan-pandangan tersebut beliau dengan lapang dada mengatakan, “Sekiranya ini sahaja kritikan dan komentar tuan-tuan sekalian, saya gembira kerana banyak perkara yang tuan-tuan terima berbanding perkara yang tuan-tuan tolak.”¹⁶⁵

Berbekalkan sifat-sifat yang diuraikan, jelaslah Sa'id Hawwā adalah tokoh dakwah yang berperibadi mulia di sepanjang hidupnya. Peribadi mulia ini sepatutnya menjadi teladan kepada pendakwah masa kini.

---

¹⁶³ Temubual dengan Amir Zakīyyah pada 27 Februari 2000.

¹⁶⁴ Dato' Wan Hussein Azmi(1988), *Panduan Dakwah Islamiah*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka, hal.17.

¹⁶⁵ Muḥammad Hawwā(1995), “Safahāt Majhūlah min Hayāh al-Syaikh Sa'id Hawwā”. *al-Nūr*, Syawal 1415H, hal.35.

2.10 Kematian

Pada 14 Mac 1987, Sa'id Hawwā ditimpa penyakit angin ahmar. Para doktor telah menasihati beliau supaya berehat sepenuh masa. Sepanjang tempoh tersebut aktiviti beliau tertumpu kepada memberi nasihat kepada mereka yang datang menziarahinya dan meneruskan kerja-kerja penulisan.¹⁶⁶

Menurut Muḥammad Sa'id Hawwā, di saat-saat akhir kehidupan bapanya, beliau tidak berupaya untuk bercakap akibat panyakit angin ahmar dan matanya hampir buta. Beliau menghabiskan saat-saat terlantar kesakitan dengan berzikir, mendengar qasidah yang memuji nabi s.a.w dan mendengar al-Quran selama beberapa jam.¹⁶⁷

Sa'id Hawwā dimasukkan ke *Musytasyfā al-Islāmī* pada 14 Disember 1988 kerana koma.¹⁶⁸ Beliau terlantar di hospital sehingga beliau menghembuskan nafasnya yang terakhir pada jam 12.30 tengah hari, Khamis 9 Mac 1989. Berita kematian beliau disiarkan oleh radio dan akhbar rasmi Jordan.

---

¹⁶⁶ Sa'id Hawwā(1988d), *op.cit.*, hal.165.

¹⁶⁷ Petikan ucapan Dr.Muḥammad Sa'id Hawwā sempena majlis memperingati kematian Sa'id Hawwā di Bayt Nasywā, Ṣuwaylīb, Amman pada 7 Mac 2000.

¹⁶⁸ Terdapat beberapa keajaiban berlaku ketika Sa'id Hawwā dalam keadaan koma seperti beliau menerima kedatangan jururawat lelaki dan memalingkan wajahnya sekiranya jururawat wanita yang datang. Begitu juga beliau akan mengangkat tasyahud apabila azan berkumandang.[**Sila Lihat** (1)Dr.Aḥmad al-Jawwād(1989). "Syadharāt min Hayāh Syaikh Sa'id Hawwā", *al-Nadhīr*, bil.113, Zulkaedah 1409H, hal.27, (2)Temubual penulis dengan Aḥmad Sa'id Hawwā di Masjid Imām al-Nawāwī, Duwwār al-Manhal. Jubayhah pada 24 April 2000.]

Jenazah Sa'īd Ḥawwā disembahyangkan di *Masjīd al-Fayhā'*, al-Syimisyanī selepas solat Jumaat. Jenazah beliau disembahyangkan dengan diimami oleh anak sulungnya Muḥammad.¹⁶⁹ Dr. 'Alī al-Faqīr¹⁷⁰ menyentuh di dalam khutbahnya tentang kelebihan ilmu dan ulama serta kesan pemergian ulama terhadap umat. Beliau menyeru sidang Jumaat untuk mengenang jasa Sa'īd Ḥawwā dengan menyebut tentang ilmu al-marhum yang tersebar luas.¹⁷¹ Selain itu, beberapa orang khatib yang lain turut menyebut kebaikan Sa'īd Ḥawwā di dalam khutbah mereka seperti Dr. Aḥmad al-'Uwaysyah¹⁷², Ḥamzah Maṣṣūr¹⁷³ dan Nāṣir al-Dīn Muṣṭafā al-Idlibī.¹⁷⁴

Jenazah beliau telah diiringi oleh lebih daripada sepuluh ribu orang ke tanah perkuburan Saḥāb. Di sana, beberapa individu telah menyebut jasa-jasa beliau sebagai penghormatan terakhir. Mereka yang memberi ucapan ialah Dr. 'Alī al-Faqīr, Yūsuf al-'Aẓām, Abū Sa'īd al-Mayādīn, 'Abd al-Jalīl al-Razzūq dan 'Abd- Allāh al-Ṭanṭāwī.¹⁷⁵

¹⁶⁹ Sa'dī Aḥmad Zaydān(1993), *op.cit.*, hal.40.

¹⁷⁰ Dr. 'Alī al-Faqīr ialah seorang pendakwah bebas yang terkenal di Jordan. Beliau merupakan kenalan Sa'īd Ḥawwā.

¹⁷¹ Dr. Aḥmad al-Jawwād(1989), "Syadharāt min Ḥayāh Syaikh Sa'īd Ḥawwā", *al-Nadhīr*, bil. 113, Zulkaedah 1409H, hal.27.

¹⁷² Beliau merupakan pensyarah Bahagian Usuluddin, Kuliyyah Syariah, University of Jordan.

¹⁷³ *al-Nadhīr*, bil. 113, Zulkaedah 1409H, hal. 10.

¹⁷⁴ Beliau merupakan salah seorang murid rapat Sa'īd Ḥawwā di Jordan. Sila lihat Apendiks J.

¹⁷⁵ Sedutan ucapan di majlis *ta'bīn* Sa'īd Ḥawwā di tanah perkuburan Saḥāb pada hari Jumaat 10 Februari 1989. Sila lihat Apendiks K.

Majlis takziah rasmi diadakan di dewan *Masjid al-Fayhā'* selama tiga hari berturut-turut. Antara tokoh yang memberi ucapan ialah Muṣṭafā al-Zarqā', syaikh As'ād Buyūḍ al-Tamīmī¹⁷⁶, Kāmil Syarīf, Yūsuf al-'Azām¹⁷⁷ dan lain-lain. Selain itu beberapa masjid di luar Jordan juga mengadakan solat jenazah ghaib seperti di Pakistan, Dubai dan al-Syāriqah.¹⁷⁸

Antara mereka yang turut memuji dan menyebut sifat-sifat dan peninggalan Sa'id Ḥawwā yang baik ialah Hāmid al-Rifā'i¹⁷⁹, Dr.'Abd Allāh 'Azzām, Dr.'Ādil Ḥasūn¹⁸⁰, Dr.'Abd al-Ḥamīd al-Amīn¹⁸¹, Ḥabīb al-Sa'dī¹⁸², Muḥammad Aḥmad 'Asyūr¹⁸³, Ḥasan 'Asyūr¹⁸⁴, Munīr Ghaḍbān¹⁸⁵, Dr.Ḥasan Huwaydī¹⁸⁶ dan Muḥammad Dīb al-Jāji¹⁸⁷.

¹⁷⁶ Beliau ialah *al-Muwajjih al-Dīn li Intifāḍah al-Sya'h al-Filasṭīn*.

¹⁷⁷ Dr.Aḥmad al-Jawwād(1989), *op.cit.*, hal.27-28. Yūsuf al-'Azām ialah seorang penulis di Jordan.

¹⁷⁸ *Ibid*.

¹⁷⁹ Beliau merupakan anggota *Majlis al-Syūrā al-Ikhwān al-Muslimūn fī Sūriyya*. Beliau salah seorang kenalan rapat Sa'id Ḥawwā.

¹⁸⁰ Beliau merupakan penulis di Kuwait dan menganggap dirinya sebagai murid Sa'id Ḥawwā.

¹⁸¹ Beliau merupakan ipar Sa'id Ḥawwā dan sekarang bertugas di Universiti Umm al-Qurā, Mekah.

¹⁸² Beliau merupakan wartawan majalah *Filasṭīn al-Muslimah*.

¹⁸³ Beliau merupakan tokoh gerakan Islam di Mesir.

¹⁸⁴ Beliau merupakan tokoh gerakan Islam di Mesir.

¹⁸⁵ Beliau merupakan seorang penulis dan kini menetap di Mekah. Beliau pernah memegang beberapa jawatan penting dalam pergerakan al-Ikhwān al-Muslimūn fī Sūriyya.

¹⁸⁶ Beliau merupakan tokoh penting dalam pergerakan al-Ikhwān al-Muslimūn fī Sūriyya dan pernah menjadi *Murāqib al-'Ām*.

¹⁸⁷ Beliau merupakan kenalan rapat Sa'id Ḥawwā dan pernah menjadi *Murāqib al-'Ām* al-Ikhwān al-Muslimūn Syria, sekarang beliau menetap di Yaman.

Begitu juga ramai teman-teman seperjuangan, organisasi, jabatan serta pemimpin pertubuhan yang mengirim surat mengucapkan takziah kepada keluarga al-marhum seperti ; Ṭahā Yāsīn Ramaḍan¹⁸⁸, ‘Abd-Allāh Fāḍil¹⁸⁹, Kedutaan Iraq di Amman, ‘Iṣām al-Aṭṭār, Abū Ghuddah, ‘Abd al-Mun’im Abū Zant¹⁹⁰, Muḥammad al-Syaikh Wīs¹⁹¹ dan lain-lain lagi.¹⁹²

Selain itu, beberapa akhbar dan majalah menyediakan ruangan khas menyebut sumbangan Sa’id Ḥawwā. Berikut ialah akhbar dan majalah tersebut:

- a) *al-Dustūr*, Jordan.
- b) *al-Ra’y*, Jordan.
- c) *al-Liwā’*, Jordan.
- d) *al-Sya’b*, Jordan.
- e) *al-Mujtama’*, Kuwait.
- f) *al-Qubṣ*, Kuwait.
- g) *al-Syarq al-Awsaṭ*, Arab Saudi.
- h) *al-Mujāhid*, Afghanistan.
- i) *Liwā’ al-Islām*, Mesir.
- j) *al-Waṭan al-‘Arabī*, Paris.
- k) *al-Balāgh*, Kuwayt.¹⁹³

¹⁸⁸ Beliau ialah bekas *Na’ib Ra’is Majlis al-Wuzarā’*; anggota Majlis *Qiyādah al-Thawrah fi al-Iraq* pada zaman pemerintahan rejim Ṣaddām Ḥusīn.

¹⁸⁹ Beliau ialah Menteri Wakaf Iraq pada masa tersebut.

¹⁹⁰ Beliau merupakan salah seorang tokoh al-Ikhwān al-Muslimūn Jordan dan kenalan rapat Sa’id Ḥawwā.

¹⁹¹ Beliau ialah salah seorang penuntut Sa’id Ḥawwā di Jordan.

¹⁹² Sila lihat Apendiks L.

¹⁹³ “Sa’id Ḥawwā ma’a al-Du’ah al-‘Āmilīn”, *al-Nadhīr*, bil. 113, Zulkaedah 1409H, hal. 10-11.